

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra Sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

Kulturní antropologie

Helena Vlčková

Srovnání rodinného hospodářství Čechů a Srbů v Kruščici

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Eva Čermáková, Ph.D.

2013/2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci,..... podpis.....

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své práce, paní Mgr. Evě Čermákové, Ph.D., za milý a povzbudivý přístup. Dále všem narátorům, nejen z Kruščice, za ochotu a snahu vykreslit mi objektivní obraz zkoumaného problému. Děkuji své rodině za pochopení pro výjezdy do Srbska, dále také kolegům, za podporu při realizaci výzkumu.

Anotace:

Ve své práci se chci zabývat srovnáním rodinného hospodářství u Čechů a Srbů v Krušnici v srbském Banátu. Při výzkumu se zaměřím na proces asimilace a naopak udržení si jednotlivých prvků v rámci uvedených kultur. Za využití kvalitativního přístupu a etnografického designu přiblížím vývoj i aktuální situaci struktury a organizace rodinných zemědělských prostor a budov v tomto multikulturním prostředí. Zkoumanou oblast třikrát přibližně na 10 dní navštívím, jako metodu budu využívat především polostrukturované interview a pozorování.

Annotation:

In my dissertation I would like to compare family farm of Czech and Serb people living in Kruščice in Serbian Banat. In the research I will care about process of assimilation and on the contrary, I will care also about maintaining of traditional elements within two mentioned ethnic groups. Using qualitative approach and ethnographic design, I will describe evolution and present state of affairs of composition and organization of family agricultural space and buildings in this multicultural milieu. I will hold the research in three phases, every time for 10 days, used methods will be mainly partly structured interview and observation.

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
Rodinné hospodářství, ekonomická transformace v Srbsku	11
Historie srbského území	12
Češi a Srbsko	14
Historie příchodu Čechů do Banátu	14
Vývoj rodinného hospodářství v Banátu	15
Vývoj společného života	17
Kruščice	18
METODOLOGICKÁ ČÁST	20
Cíle práce	20
Výzkumný problém	21
Přístup a design	21
Definování klíčových konceptů	22
Teoretický kontext	23
Definování výzkumných otázek	23
Vzorek	23
Metody	25
Zajištění vstupu do terénu	26
Fáze výzkumu	26
Analýza dat a zhodnocení úspěšnosti a proveditelnosti stanovených metod	28
VÝZKUMNÁ ČÁST	29
Popis místa a situace	29
Vyjádření místních k vývoji	31
Rodinné soužití	32
Samozásobitelství	34
Celovesnická organizace hospodářství	35
Zemědělské sváteční zvyklosti	36
Včelařství	38
Myslivost	40
Zabijačka	41
Sady	41
Recepty	42

Celovesnické kulinářské akce	44
ZÁVĚR.....	45
POUŽITÁ LITERATURA	48
INTERNETOVÉ ZDROJE	50
PRAMENY	50

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma Srovnání rodinného hospodářství Čechů a Srbů v Kruščici. Kruščice je vesnice v srbské části území Banátu. V 19. století se za vlády dynastie Habsburků na území Banátu začali přesouvat kolonizátoři z českého území. Z větší části bylo nejprve kolonizováno území rumunského Banátu a až poté, co přistěhovalci okusili tamní, pro vedení zemědělství náročné podmínky, využívali možnosti stěhovat se do nížiny do srbského Banátu. Tam zrovna vznikala tzv. Banátská hranice a vláda nabídla svou podporu těm, kdo se do těchto míst měli přestěhovat a sloužit v dané oblasti jako hraničáři. Tato podpora zahrnovala dostačující část zemědělské plochy, často také obydlí po odsunutých původních obyvatelích, kteří nechtěli dělat hraničáře. Přistěhovalci mohli navíc získat i jistý finanční obnos. Byli ale i přistěhovalci, kteří zamířili rovnou do srbské části Banátu, aniž by si prošli obtížnými podmínkami v Rumunsku.

Češi, kteří se do srbského Banátu během 19. století přistěhovali, si s sebou přinesli způsob života ze své domoviny. Museli se však sžívat s novým prostředím a způsob obživy a hospodaření buď přizpůsobit novým podmínkám, nebo se jej úplně vzdát a převzít již zaběhlý řád srbských rodáků. Vesnic, kde se v srbském Banátu usídlovali, bylo hned několik. Povětšinou se jednalo o již založené osady – Bela Crkva, Kruščice, Gáj, nebo Velké Srediště. Jedinou vesnicí založenou přímo přistěhovalými Čechy je České Selo. V rámci své kulturně antropologické práce bych chtěla popsat právě soužití mých krajanů se Srby v Banátu.

Protože jsem chtěla psát o vztahu člověka ke krajině, téma jsem založila na srovnání českého a srbského rodinného hospodářství v Kruščici. Jedná se o vesnici, kde dnes žije asi 800 obyvatel a přibližně 200 z nich je původem české národnosti. V 19. století zde bylo živobytí úzce vázáno na zemědělskou produkci, záleželo tedy na tom, jsou-li obyvatelé znalí způsobu jak přistupovat k podmínkám, jež skýtala krajina a zdejší klima. V této situaci Češi přicházeli do kontaktu s původními rodáky – Srby, od kterých se mohli přistupu ke zdejšímu prostředí naučit. Na druhou stranu ale byli Češi národem, který obživu zemědělstvím znal, a proto je možné, že si některé zvyklosti udrželi nebo přizpůsobili i po kolonizaci a příchodu do nového prostředí. Ve své práci chci popsat podobu dnešního kruščického rodinného

hospodářství. Budu přitom pátrat po důsledcích vlivu soužití se srbským etnikem na původně české obyvatelstvo.

TEORETICKÁ ČÁST

Výběr tématu v souvislosti s kulturní antropologií vychází z předpokladu, že kulturní antropologii můžeme popsat jako „nauku o kultivovaných lidech“, tzn. nauku o těch aspektech lidství, jež nejsou dané, ale spíše získané. Kulturu můžeme definovat jako schopnosti, formy chování a představy, které si lidé osvojili jako příslušníci společnosti. Kultura se vztahuje k základním podobnostem i systematickým odlišnostem mezi lidmi. V kontextu srbského Banátu, kde se soustředím na srovnání českého a srbského rodinného hospodářství, půjde zároveň o popsání současné multikulturní situace vzniklé kolonizací v průběhu 19. století. A to proto, že přiblížení současné podoby a vývoje sledovaného fenoménu je spjato s jedinečností společenského a kulturního uspořádání v Kruščici.¹

Můžeme-li kulturu považovat za způsob života určitých lidí, kteří spolu žijí na jednom místě, potom kulturní antropologii, v jejímž záběru vznikala moje práce, vnímám jako vědu, která se zabývá soužitím různých kulturních skupin lidí a vzájemným dopadem této situace na jedince uvnitř a vliv na jeho další život i život skupiny. Kultura je veškerý způsob života lidí.²

Srbský Banát byl ke zkoumání vybrán, protože zde leží několik obcí, kde od první poloviny 19. století žije česká menšina, a to často v přímém soužití se Srby. Zájem je tedy kladen na to, jakým způsobem se soužití v přímém kontaktu promítlo do současného stavu. Zaměření se týká běžného života ve vsi Kruščice, kde příslušníci těchto dvou etnik společně žijí. Rodinným hospodářstvím je chápán způsob existence rodiny či obyvatel kruščických domků v kontextu zemědělského charakteru zdejší oblasti. Při zkoumání byl využit etnografický design, šlo především o podrobné zachycení situace rodinného hospodářství ve výše popsaném multikulturním prostředí, z něhož by bylo možné vyvozovat, jak způsob vedení hospodářství Srbů ovlivnil kulturu rodinného hospodářství přichozích Čechů a naopak. *„Zaujetí pro empirii dostává přednost, protože shromažďování faktů a*

¹ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 13 -19. ISBN 978-80-7367-465-6.

² EAGLETON, T. *Idea Kultury*. 1. vyd. Brno: Host, 2001, s. 126-127. ISBN 80-7294-026-0.

*přísné určení jejich povahy a jejich srovnatelnosti určuje stav mysli i samotný program antropologického uvažování.*³

Zde bych chtěla definovat několik termínů, jež se prolínají celou prací:

Asimilace: Asimilace bývá definována jako ztráta kulturní identity a přizpůsobení se celku. Nemusí však jít o násilný proces, pokud se jedná o asimilaci interakční, menšina může být přijata a většina přijímající, každopádně se jedná o proces adaptace kulturních prvků, z nichž asimilovány jsou ty, které si neudrží svou svébytnost vlivem připsání většího významu prvkům, které je nahradí.⁴

Akultura: Akultura bývá definována jako adaptace na nové prostředí, vzájemné přizpůsobování se etnik, kulturních skupin či populací. Kulturní zdroje, které si skupina přináší, se kontaktem a akulturací transformují a v novém kontextu získávají nová užití, čímž se mění jejich význam.⁵

Etnikum, etnicita: Pojem „etnická skupina“ bývá definován tak, že v běžné řeči označuje menšinovou skupinu, která je kulturně odlišná od většinové společnosti. V antropologii se pojem používá také pro označení většinových skupin. Etnicita se týká vztahů mezi skupinami, jejichž členové příslušníky druhé skupiny považují za kulturně odlišné. Etnicita je velice důležitá i tam, kde si jsou skupiny kulturně podobné a přicházejí pravidelně do styku, ač tato představa o významu pojmu není příliš rozšířena. Spíše se má za to, že etnicita je spojena s kulturními rozdíly a konflikty. Je nicméně dobré si uvědomit, že čím podobnějšími se lidé stávají, tím více lpí na posledních odlišnostech.⁶

Je ovšem třeba upozornit na to, že pojem etnická skupina nelze zcela zaměňovat s pojmem kulturní skupina. Tento problém vyvstává z faktu, že sdílení „kulturních rysů“ často překračuje hranice skupiny a na druhou stranu zase ne všichni lidé z jedné etnické skupiny sdílí všechny významné „kulturní rysy“ s ostatními. Tyto nejasnosti vznikají i v prostředí srbského Banátu – už jenom kvůli české řeči, která je u mnoha obyvatel českého původu zapomínána a nahrazována

³ COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*. 1.vyd. Praha:Portál, 2001, s. 38. ISBN 80-7178-385-4.

⁴ ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. s. 244. ISBN -978-80-74-19-053-7.

⁵ Tamtéž, s. 224.

⁶ Tamtéž, s. 316-317.

srbštinou, přesto se považují za Čechy. Kulturní hranice tedy už ani zde nejsou přesně vymezené a nekryjí se vždy s etnicitou. Pod pojem české etnikum v Kruščici tedy zahrnují obyvatele české národnosti, kteří se za Čechy považují. Se srbským etnikem není tak výrazná nejasnost, protože češtinu příliš neznají, ač najdou se výjimky např. u smíšených manželství, a přestože Srbové např. slaví české i srbské svátky, stále se prohlašují za Srby. Etnickou jednotu v tomto prostředí tedy ospravedlňuje především představa o společném původu.⁷

Banát: Je historické území rozkládající se částí v Rumunsku a částí v Srbsku, mezi tyto dvě země jej kromě státní hranice dělí také řeka Dunaj.

Rodinné hospodářství: Pojem rodinné hospodářství ve svém výzkumu označuji hospodaření pro vlastní spotřebu i prodej, které je závislé na rodinných pozemcích a budovách. Zabývám se strukturou a organizací těchto prostor. Zkoumané aspekty jsou - využití krajiny, chov užitkových zvířat a pěstování plodin a jejich využití, chod rodiny.⁸

Rodinné hospodářství, ekonomická transformace v Srbsku

Rodinné hospodářství je hospodaření pro vlastní spotřebu i prodej, je závislé na rodinných pozemcích a budovách. Zabývá se strukturou a organizací těchto prostor. Jedná se o určitý způsob využití krajiny za účelem obživy, tedy o to, která užitková zvířata se chovají, které plodiny lidé pěstují, jaký je princip chodu rodiny a zvyků a tradic, jež jsou udržovány nebo přejímány od doby příchodu Čechů do Banátu. Porozuměním jevům ve vsi vzniká obraz celku vytvořený z informací shromážděných v terénu. Pro popis klimatu je důležité i vykreslení některých historických změn v zemědělské politice a to, jak ovlivňují způsob, jímž lidé chápou sebe a svoji situaci. „...společnosti se utvářejí jako výsledná uskupení rozhodnutí jednotlivců, takových jednotlivců, kteří se snaží maximalizovat svoji pohodu při daných omezeních a možnostech.“⁹ Také v Srbsku poznali zemědělci, co jsou restituční vztahující se na zemědělskou půdu, což do jisté míry poznamenalo jejich identifikaci spojenou s půdou a vlastní obživou, která je na ní závislá. Zemědělská půda je důležitá pro výrobu domácích, identitu potvrzujících, potravin, které lidé

⁷ ERIKSEN, cit. 4, s. 68-70.

⁸ HAUKANES, H. *Velká dramata – obyčejné životy: Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 15. ISBN 80-86429-26-1.

⁹ Tamtéž, s. 15.

pěstují pro vlastní spotřebu i prodej. Svou prací si takto místní uchovávají nějakou osobní důstojnost a čest. Hospodářství zároveň vytváří základy pro symbolické společenství lidí na vesnicích a je důležitou součástí určitého druhu vesnické identity.¹⁰

Srbská transformace hospodářství prošla pomalým vývojem a stále se nedá říci, že by byla u konce. Na počátku 20. století skončilo dlouhé období srbské stagnace a hospodářství procházelo pozvolnými proměnami – ryze agrární systém učinil první krůčky k industrializaci. Konečně zde investovali i zahraniční vlastníci kapitálu - z Francie, Velké Británie a Belgie, a to především do těžebního průmyslu. Rozvíjel se zpracovatelský průmysl, potravinářství a dřevozpracující průmysl. Tento rozvoj byl ale zasažen příchodem světových válek.¹¹ Později ve dvacátém století od šedesátých let vznikají zárodky moderní společnosti, protože Jugoslávie nebyla jednoznačným stoupencem komunistického režimu, právě kvůli vládě Josipa Tita, ač po jeho smrti se i na jeho vládu začala snášet obvinění. V sedmdesátých a osmdesátých letech představitelé srbské kultury začínají deklarovat svou nacionální příslušnost. Jugoslávská ekonomika za doby komunismu byla prosperující, ale začala se pomalu hroutit už koncem 70. let, tím více po smrti vůdce zdejšího komunistického odboje v roce 1980. Zisky firem se dostávaly do ztrát, velká krize přišla v letech 1992-1995, kdy se vedla válka mezi státy, které tvořily rozpadající se Jugoslávii. Politici financovali hlavně zbrojní průmysl a po skončení války byly na Srbsko uvaleny od OSN sankce, ekonomika stagnovala také kvůli nepokojům v Kosovu. Po skončení jugoslávských válek Srbsko zůstalo ve federaci s Černou Horou, a až 5. 6. 2006 vyhlásilo po odtržení Černé Hory svou nezávislost. Transformace pokračuje snahou o zavedení a ustálení demokratických stran ve vládě. Situace se začala zlepšovat a v současné době se ekonomika zvedá.¹²

Historie srbského území

Území Srbska spadalo zpočátku pod východní část římské říše. Počátkem 5. století sílily nájezdy Hunů, kteří se usadili v povodí Tisy a středního Dunaje. Tyto útoky devastovaly stará strategická římská města, mezi která už tehdy patřilo

¹⁰ HAUKANES, cit. 8, s. 111-112.

¹¹ PELIKÁN, J. – HAVLÍKOVÁ, L. – CHROBÁK, T. – RYCHLÍK, J. – TEJCHMAN, M. VOJTĚCHOVSKÝ, O. *Dějiny Srbska*. 1. vyd. Lidové noviny, 2005, s. 258-359. ISBN 80-7106-...-581.

¹² Tamtéž, s. 422 -550.

Singidunum, později Bělehrad. Východořímské říši se ale nakonec podařilo útoky barbarských kmenů zastavit, avšak na sklonku 5. století musela Byzantská říše čelit také nájezdům Slovanů, kteří podnikali útoky v oblasti dolního toku Dunaje. V 6. století se Slované začali usazovat v úrodných oblastech na jih od Dunaje ve starých provinciích na území dnešního Bulharska a Řecka. Ač jsou údaje byzantských pramenů nejspíše značně nadneseny, jasně svědčí o rozsáhlosti slovanských nájezdů.¹³

Ze státoporného hlediska patřili Srbové k posledním z balkánských národů, které vytvořily společenství, jež je možné nazvat státem. Úplné počátky srbského státu jsou spojeny s oblastí centrální Rašky a přímořské Duklji. Na formování středověkého státu měly velký vliv poněkud nepříhodné geografické poměry. Území dnešního Srbska se nachází mezi Východem a Západem, a vzhledem k sousedství s Byzantskou říší a později výpadům nedaleké Osmanské říše, bylo formování toho regionu značně nelehké. Území procházelo obdobím tlaku Byzance z jihovýchodu, Bulharů z východu, Uher ze severu a různých asijských kočovníků a v poslední a nejsilnější vlně Osmanů. Válka zde byla téměř permanentním stavem a myšlenka neustálého boje o přežití výrazně ovlivnila dynamiku vzniku srbského státu a vývoje historického národního vědomí. „*Uhájení státní suverenity bylo jak ve středověkých srbských dějinách, tak i v historii novodobého Srbska jednou z priorit ovlivňujících zachování srbské národní identity.*“¹⁴ Srbské území bylo po dlouhou dobu nestálé a stát se přeléval z jedné oblasti do druhé. Při upevňování mocenských pozic přišla ke slovu dynastie Nemanjičů a tehdy se začal klást větší důraz na centralizaci. Nejstarší srbský státní útvar vznikl v Rašce, tedy na území, které se nachází v dnešním jihozápadním cípu Srbska, tam kde hraničí s Černou Horou. Po tomto období se stát „přelil“ až do Duklji při pobřeží Jaderského moře – na místě dnešní Černé Hory. Přelom 11. a 12. století sleduje opětý přesun do Rašky a během 14. a 15. století se za turecké expanze centrum posunovalo k severu – k Bělehradu. Srbský stát měl po dlouhou dobu více politických center, až v 19. století se stal hlavním centrem Bělehrad, který do konce 13. století nenáležel srbskému území.¹⁵

¹³ PELIKÁN, J. – HAVLÍKOVÁ, L. – CHROBÁK, T. – RYCHLÍK, J. – TEJCHMAN, M. VOJTĚCHOVSKÝ, O., cit. 11, s. 16-17.

¹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁵ Tamtéž, s.13-14.

Zahájení kolonizace bylo možné teprve poté, co v roce 1718 Rakousko-Uhersko dobylo na Osmanech území Banátu. V jižní části tohoto území, při hranicích s Osmanskou říší, byla zformována hranice pod přímým vlivem vídeňské válečné rady. V první řadě byla kolonizována západní část Banátu, která disponovala úrodnější půdou. Na jih došlo až později – ve 20. letech 19. století.¹⁶

Češi a Srbsko

Češi na Srbském území se před 19. stoletím vyskytovali spíše náhodně. Přes srbské teritorium putovaly čas od času významnější osobnosti, jako např. olomoucký biskup Jindřich Zdík. V době křížových výprav v letech 1146 a 1189 přecházeli území čeští účastníci těchto misí. Roku 1470 se střetla armáda Jiřího z Poděbrad se Srby po boku Matyáše Korvína. Později Češi naopak pomáhali bránit srbské země po boku uherských vojsk proti tureckým náporům. Po okupaci Osmany tudy putovali čeští šlechtici, kteří byli členy císařských poselstev do Istanbulu. Bylo to české město Cheb, kde roku 1711 dožil srbský vojevůdce Jiří Brankovič, který zde za své internace napsal Slavo-srbskou kroniku. Intenzivnější česko-srbské vztahy jsou ale zaznamenány až od 19. století.¹⁷

Historie příchodu Čechů do Banátu

Ve dvacátých letech 19. století přicházeli na území jižního Banátu v několika vlnách čeští i němečtí kolonisté z Českého království. Byli povoláni, aby zde sloužili jako hraničáři Rakouska-Uherska s centrem ve městě Bela Crkva. Příchozí byli povinováni vojenskou službou, za to však obdrželi peněžní podporu, získali bezplatně osivo, dobytek, hospodářské nářadí, stavební materiál a dědičnou usedlost. Podmínky byly velice lákavé, lidé však netušili, že situace pro vedení hospodářství v těchto končinách nebude úplně snadná. Především v horských oblastech rumunského Banátu v Almašském pohoří bylo třeba žďářit bukové lesy, aby vznikl prostor pro pole.¹⁸

V 18. století bylo slibováno každé rodině 24 jiter orné půdy, 18 jiter luk a 12 jiter pastvin.¹⁹ Dále také tříletá daňová lhůta, dopředu vyplacený půlroční žold a

¹⁶ ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina: Češi v srbském Banátě In: MATĚJKA, Z. (eds.) *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou horou*. 1. vyd. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2004, s. 34. ISBN 80-239-4020-1.

¹⁷ PELIKÁN, J. – HAVLÍKOVÁ, L. – CHROBÁK, T. – RYCHLÍK, J. – TEJCHMAN, M. VOJTĚCHOVSKÝ, O., cit. 11, s. 670.

¹⁸ ŠTĚPÁNEK, cit. 16, s. 33.

¹⁹ 1 jitra = cca 0,6 ha

svobodným zajištění sňatku. „*Hraničářům erár budoval domy, pomáhal-li nový hraničář, dostával za to dokonce malou mzdu.*“²⁰ Usedlé obyvatelstvo, které se nehodlalo stát hraničáři, bylo vysídleno, aby poskytlo prostor a ubytování příchozím. K dispozici dostávali kolonisté také odstrojené vojenské koně, v Temešváru bylo možné si dohodnout vyzvednutí zálohy na koupi dobytka a hospodářského zařízení. Byl ale vydán zákon, že takto nabytý majetek se nesmí prodávat. V té době, před poslední tureckou válkou v letech 1788-1789, se na hraničářské pozice hlásili především Němci, Rumuni a Srbové.²¹

Tato válka před svištovským mírem uzavřeným v roce 1791 měla na banátskou oblast zničující efekt. Počet obyvatel se snížil přibližně o 56 000, velké množství lidí bylo odvečeno do zajetí, povražděno nebo smrtelně onemocnělo, obydlí byla zdevastována. To byl podnět pro další doplnění obyvatelstva.²²

Po turecké válce v roce 1739 vláda začala formovat hraničářskou zemskou milici na obranu Rakouska-Uherska. Tvořili ji srbští uprchlíci z Turecka. Později přišel pokyn vytvořit ze zemské milice vojenský sbor, což se ukázalo jako složitý úkol vzhledem k tomu, že stávající kádr se nejevil příliš spolehlivě. Vojenská hranice inspirovaná tou, která již existovala na západě, byla nakonec formována na přímý popud Marie Terezie. Území bylo rozděleno na distrikty. V Srbsku vznikl Pančevský, Novopalanský a Mehadijský, z nichž se později propojila Banátská vojenská hranice. Teprve v roce 1848 ale nakonec vznikl Srbský banátský pluk se sídlem v Bele Crkvi, který strážil Banátskou vojenskou hranici od Pančeva do Oršavy.²³

Vývoj rodinného hospodářství v Banátu

Už v 60. letech 18. století vznikl plán na racionální kolonizaci Banátu, jehož tvůrcem je baron Anton Cothmann. Už tyto směrnice způsobily dopad na dnešní podobu hospodářství v rumunském, ale i srbském Banátu. V Rumunsku se jednalo o omezení pastevečství a jeho nahrazení lepší úrovní polního hospodářství, o kterou

²⁰ ŠTĚPÁNEK, V. Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku In: HLADKÝ, Ladislav. *Od Moravy k Moravě: Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005, s. 80. ISBN 80-864-8818-7.

²¹ Tamtéž, s.80.

²² Tamtéž, s. 81.

²³ Tamtéž, s. 73-99.

byla snaha i v srbské části. Každá nová usedlost měla mít k dispozici ovocnou a zeleninovou zahradu, vesnice obklopovaly vlastní lesy, vrbové a morušové háje. S moruškami se počítalo na osázení alejí podél cest a pastvin, kolem polí zaujímaly místo olše, topoly a jasany. Tyto dřeviny sloužily také jako orientační struktura v rovinném terénu. Pole se využívala v trojpolním systému. Dřeviny se ukázaly jako vhodné také pro osázení četných slatin, které se takto vysušovaly, a zároveň rostlo topivo. Ustanovil se grunt lánový, půllánový a čtvrtlánový. Lán obsahoval 24 jiter orné půdy, 1 jitro usedlosti se zahradou a dvorem, 6 jiter luk a 6 jiter pastvin, tedy dohromady 37 jiter. Jitro je jednotka, která říkála, kolik zemědělec zoře od rána do poledne případně až do večera. U nás byla míra stanovena v převodu přibližně tak, že 1 jitro (také 1 joch) = 0,6 ha. Louky a pastviny byly rozděleny, aby uživily šest dospělých kusů hovězího dobytka. Velice pečlivě vznikala i plány pro zakládání kolonizačních vesnic. V terénu byly označeny plochy určené k zornění, trasy cest a body, kde zbudovat mosty. Dědiny měly být stavěny na vyvýšeninách a jejich tvar připomínal ve většině případů čtverec či obdélník s návší uprostřed. Plán zahrnoval rovné ulice – hlavní a příčné - a pro každou ulici jednu obecní studnu. Domy stojící štítem do ulic ukřývaly stáje a hospodářská stavení ve dvoře v prodloužení. Mnohé z těchto zásad, týkající se především stavby vesnic a domků, jsou při procházce např. Českým Selem nebo Kruščicí dodnes zřetelné.²⁴

Již v roce 1830 ve vybudovaných osadách žilo skoro 4000 Čechů, kteří přicházeli ve velkém také proto, že jim nebylo řečeno, kolik úsilí pro zbudování osad bude třeba. Protože nebylo žádoucí, aby se kolonisté úplně vystěhovali, vláda jim poskytla prostor v nížinatějším území v okolí vesnice Wiesskirchen – Bela Crkva. Přistěhovalci v dnešním Srbsku se zabydlovali i v menších vsích po okolí – Jasenově, Červené Crkvi, Kaludjerově. Do Velikého Srediště se v roce 1852 přistěhovali čeští kalvinisté z moravských končin – z Klobouk u Brna. Nakonec se do Gáje roku 1920 přesídlovaly české rodiny z Gerniku. Dnes je těžké jednoznačně určit, ze kterých částí Čech dosídlenci do Banátu dorazili. Kromě kalvinistů je znám ještě původ několika rodin ze středních Čech – Čáslavsko, Berounsko, Poděbradsko, Příbramsko - a také z jihozápadu – Plzeňsko, Klatovsko.²⁵

²⁴ ŠTĚPÁNEK, cit. 20, s. 76 - 77.

²⁵ ŠTĚPÁNEK, cit. 16, s. 33-35.

Vývoj společného života

V roce 1933 se spolky banátských Čechů spojily v oficiální Československé besedy. „*Od roku 1937 besedy z Kruščice, Bele Crkvy, Fabianu, Gaje a Velikeho Srediště zastřešoval Krajský osvětový a hospodářský odbor Československého svazu v Jugoslávii, jehož předsedou byl gymnazialní ředitel Tomáš Irovič.*“²⁶ Cílem této organizace bylo podporovat české hospodářství, obchod s produkty a zároveň navazovat kontakt se starou vlastí. Po válce však tato instituce nebyla obnovena, dlouhou dobu tak oficiální komunikaci řešily pouze České besedy. Až v roce 2000 byla založena Matice česká, která v současné době českou komunitu zastupuje při jednání se srbskou správou i českými organizacemi u nás. Zastoupeny jsou Bela Crkva, Kruščice, České Selo a Gáj. Společenské akce se na vsích odehrávají v kulturních domech, kterými disponují jak Bela Crkva a Kruščice, tak i České Selo.²⁷

Čeští usedlíci v srbském Banátu se živili především jako rolníci a zemědělci, česká inteligence zde zastoupena příliš nebyla. Vyjimkou jsou, až dodnes, učitelé. Na počátku 20. století došlo ke zrušení hranice a rozšíření maďarského vlivu, který česká kultura ustála, ale docházelo k upozadění češtiny. Učitelé byli propouštěni ze škol, především v Dobričevě dosáhla maďarizace velkého úspěchu. V roce 1921 obec čítala ještě 50 Čechů, dnes tam stále žije pár rodin s českými jmény, ale nepovažují se za Čechy. Silnou maďarizací si prošlo i České Selo, ale po vytracení maďarského vlivu a připojení k Jugoslávii, se Češi opět přestali považovat za Maďary. Částečné poněmčování se zase projevovalo v Bele Crkvi, ale po vysídlení Němců z Vojvodiny v roce 1945 ustalo. Výrazné vytrácení českého jazyka z běžné mluvy a jeho posrbšťování v Bele Crkvi nastává po roce 1962, kdy byla zrušena poslední česká škola. Trochu odříznutější vesnice České Selo a Kruščice jsou na tom s úrovní jazyka lépe. Za to může i fakt, že zpočátku (do 50. let 20. století) ve vsích docházelo k menšímu množství smíšených sňatků než ve městě. Dnes při čistě českých kulturních akcích v Bele Crkvi mezi sebou mladí komunikují více srbsky než česky. Tomuto stavu se snaží zabránit učitel češtiny od roku 2000 vysílaný Ministerstvem zahraničí ČR. Úpadek češtiny způsobuje také nynější trend, který zasáhl i do Srbska, a to přestěhování se do měst, což narušuje homogenitu

²⁶ ŠTĚPÁNEK, cit. 20, s. 98.

²⁷ Tamtéž, s. 98.

komunity. V Kruščici po roce 1991 zbývaly necelé tři stovky Čechů, v Českém Selo 46.²⁸

Kruščice

Název Kruščice se zmiňuje poprvé v roce 1690 v souvislosti povstání srbských obyvatel proti rakouské vojenské správě. Kruščice patřila mezi nejstarší vsi hraniční správy. Kvůli těžkým podmínkám v Almašské klisuře se Češi začali vystěhovávat do úrodnějších oblastí - v roce 1834 přicházeli první Češi do Kruščice. Podle kruščické kroniky byl prvním přistěhovaným Čechem cihlář Hnilička z Gerniku, který zřejmě přilákal i další osadníky. Ti přicházeli z Šumice, Rovenska, Bígru a Gerniku. Podle kruščické gruntovnice byl ale nejstarším Čechem, jemuž byl přidělen statek, Michal Hubert, jehož původ nebyl známý. Usazování Čechů zde trvalo přibližně do zrušení vojenské hranice v roce 1873, a přistěhovali se jak z hor, tak i přímo z Čech. Přistěhovalci se ale hned zpočátku nevěnovali zemědělství, protože výhodnější práci tehdy představovalo dovážení kamenného uhlí z dolů v Oravici do Baziáše. Tato živnost jim brzy upadla, protože v roce 1856 byla vybudována železnice a za prací tedy dojíždělo více Čechů. Z vydělaných peněz si pak ale přistěhovalci nakoupili půdu, která je bez problémů užívala, protože zde bylo úrodněji než v Rumunsku.²⁹

Roku 1837 začal psát učitel Kýský kroniku vsi Kruščice. V roce 1854 byla v Kruščici vybudována škola společnými silami Čechů i Srbů. V Kruščici žilo v roce 1921, kdy proběhlo sčítání, 430 Čechů a při sčítání v roce 1991 to bylo již pod tři stovky. Přestože i zde česká kultura stále více podléhá asimilaci mezi srbskou, Kruščice a České Selo jsou dnes hlavním centrem českého ducha v obci Bela Crkva, která dohromady čítá 1100 Čechů.³⁰ Od roku 1964 byli čeští žáci přidáni k srbským, protože zde zanikla česká škola, a tak začalo větší měrou nenásilné posrbšťování české menšiny. Od 1998 zajišťovala Ambasáda ČR z Bělehradu nepovinnou výuku češtiny a od roku 2000 ji převzal učitel z ČR vysílaný Ministerstvem zahraničí. Tři roky po zániku české školy se na kostelním území začal budovat Český dům, protože se Češi neměli kde scházet, aby se věnovali nacvičování divadelních představení a

²⁸ ŠTĚPÁNEK, cit. 16, s. 37.

²⁹ Pamětní kniha Kruščice.

³⁰ ŠTĚPÁNEK, cit. 16, s. 30 – 33.

kde by pořádali kulturní akce. Téhož roku – 1967- vznikla v Kruščici i Česká beseda.³¹

Kruščice má starostu srbského původu, český živel je ve vsi organizován především skrze Českou besedu, jíž předsedá Čech. Zdejší kulturní život je opravdu dobře, pestře a pravidelně organizovaný. Pořádají se zde tradiční plesy, folklorní vystoupení, udržuje se družba s partnerskou vesnicí z Čech – s Čermnou nad Orlicí. Místní, kteří se zapojují do sboru a tanečního spolku, tak mají možnost se svými vystoupeními zavítat i do České republiky a naopak, při různých kulturních akcích pohostit krajany, kteří do Kruščice přijíždí vystupovat. Není pravidlem, že se do organizovaných českých spolků nezapojují Srbové, naopak, prý se tak občas i děje.³²

³¹ Pamětní kniha Kruščice.

³² Tamtéž.

METODOLOGICKÁ ČÁST

Cíle práce

Tato práce si klade za cíl přiblížit situaci rodinného hospodářství české menšiny v konkrétní vesnici v srbském Banátu – v Kruščici. Tato oblast není podle mého mínění tolik známá a prozkoumaná jako rumunský Banát a jeho obyvatelé. Především proto, ač se chci zaměřit na to, jaké živobyčí Češi vedou v této krajině a sociálním prostředí, bych ráda přiblížila i celkovou atmosféru soužití Čechů a Srbů v Kruščici. Myslím si, že je určující také pro vývoj a podobu nynějšího rodinného hospodářství. Hlavním cílem je zaměřit se na míru asimilace Čechů mezi Srby a sledovat vzájemné akulturační procesy prvků českého a srbského rodinného hospodářství.

Kruščici jsem si vybrala, protože se mi jevila jako nejvhodnější a nejsnadněji zkoumatelná oblast – je to vesnice s cca 800 obyvatel, tedy relativně malý prostor, aby bylo možné komplexně zaznamenat i podobu jejího okolí. Protože jsem se chtěla zaměřit na rodinné hospodářství, Bela Crkva, která je počtem obyvatel i zjevně už městem, by neodpovídala potřebě hledat rodinná hospodářství a České Selo je zase původem česká vesnice. Multikulturní charakter Kruščice mi proto připadal pro výzkum zajímavější. Avšak je potřeba dodat, že kvůli bezproblémovému kontaktu zástupců obou etnik, se ve všech jmenovaných obcích stanete u Čechů svědky téže či podobné míry asimilace a akulturace v rámci vedení rodinného hospodářství. Kruščice byla zajímavá možností, že se díky blízkému soužití procentuálně nemalé české menšiny (cca 30%) a srbské majority, podaří najít i kulturní elementy, které přejali Srbové od Čechů.

Tím, nač se chci primárně zaměřit, je podoba českého rodinného hospodářství ovlivněná životem v Srbsku a společným soužitím se Srby v jedné vesnici. Protože při mých návštěvách život v Kruščici působil velice homogenně a na první pohled by se nemuselo zdát, že se jedná o vesnici, kde žije více národností, zajímá mě, dají-li se nalézt prvky, které si Češi od příchodu z českých krajin v 19. století uchovali, a naopak, co přejali od srbské kultury a způsobu života. Zároveň zmíním, zanechali-li přistěhovalci nějaký vliv i na Srbech.

Vzhledem k tomu, že srbský Banát není natolik prozkoumaný jako rumunský, a tedy neexistuje v tomto směru takové množství zdrojů, můj výzkum nemá

položenou hypotézu. Bádá nad reálným současným stavem a má snahu jej v rámci položeného tématu zachytit co nejpodrobněji a nejvěrněji. Zvolila jsem proto kvalitativní přístup s využitím etnografického designu. Jedná se tedy do jisté míry také o exploratorní studii.³³

Cíle v sobě nesou charakter intelektuální – poznání jevů akulturace, asimilace a svébytnost prvků v praxi; praktický – přínos zprávy o podobě všedního života v méně známé části Banátu, kde žijí naši krajané; i personální – v dané lokalitě jsem se pohybovala nejen za účelem výzkumu. Zajistila jsem si tak zodpovězení otázek, které se mi naskytly i při zdejším pobytu. Díky výzkumným fázím došlo na postupné hlubší seznámení se s krajany, což mi usnadnilo pochopení místních nezbytností k udržení obživy. Zároveň mi krajané svým vyprávěním přiblížili tradiční domovskou kulturu, která v České republice rychle mizí a s mnohými níže popsanými elementy se mi u nás doposud ani nepodařilo přijít do styku.³⁴

Výzkumný problém

Srovnáním rodinného hospodářství Čechů a Srbů myslím konkrétní zachycení asimilace, akulturace a naopak svébytnosti kulturních prvků těchto dvou etnik ve vesnici Kruščice v srbském Banátu, kde společně přibližně již dvě století žijí.

Přístup a design

Kvalitativní přístup

Pro kvalitativní výzkum jsou typická tři vymezení: výběr tématu, analýza a interpretace dat a závěry výzkumu. Kvalitativní výzkum je založen na indukci, tedy očekává, že závěr bude obsahovat informaci, která přesahuje východisko. Indukce je založená na opakování – opakované případy ospravedlňují k přijetí obecného pravidla. Při kvalitativním výzkumu jsou užívána především data z rozhovorů, data z pozorování a data z dokumentů. *„Kvalitativní analýza a interpretace dat je hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických*

³³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 86. ISBN 80-7367-040-2.

³⁴ ŠVAŘÍČEK, R. - ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 65. ISBN 978-80-7367-313-0.

celků.“³⁵ Pomocí kvalitativního výzkumu získáme data v podobě terénních poznámek, výpovědí respondentů. Kvalitativní data jsou slova, nikoli čísla.³⁶

Etnografický design

Terénní výzkum je možné strukturovat do tří momentů:

1. Nacházení a formulování výzkumného problému
2. Pohyb v terénu
3. Výpověď o datech v terénu získaných

Etnografie výzkumu vždy nemusí být spojena se zkoumáním vzdáleného a exotického. Terénem mohou být veřejné toalety, vězení či prostředí školní třídy. Tento design odpovídá představě mého pojetí výzkumu především svým otevřeným přístupem, který zároveň klade nárok pečlivě sledovat vše, co se uděje, a pátrat po příčinách. Mým cílem tedy bylo poskládat obraz toho, jakým způsobem zde Češi jako menšina nakládají s krajinou a životním prostředím a jak jej využívají. Tuto půdu dostali k dispozici při kolonizaci v 19. století. Do svého výzkumu, který se zabývá podobou českého rodinného hospodářství, ovlivněného hospodářstvím Srbů, a tím tedy i vykreslením podoby srbského rodinného hospodářství, chci popisem zahrnout i celkovou atmosféru a poměry ve vesnici.

Definování klíčových konceptů

Srovnání proběhne tím způsobem, že popíši, jak v srbském Banátu funguje české rodinné hospodářství, a připojím srovnání se srbským, pokusím se podtrhnout přetrvávající či naopak navzájem přejeté prvky.

Rodinným hospodářstvím chápu vše, co se týká obhospodařování vlastních pozemků a hospodářských budov a domu, důraz zde kladu na fakt, že obživa místních dlouhou dobu byla, a z nemalé části ještě stále je, významně založena na práci v obývané krajině. Život v Kruščici si udržuje zemědělský charakter, zdejší obyvatelé jsou spjati s možnostmi okolní krajiny, ač vliv modernizace a industrializace tento vztah postupným vývojem tlačí k zájmu o pokrokovější způsob obživy, což je patrné minimálně z tendencí mládeže, která se často stěhuje do měst,

³⁵ ŠVAŘÍČEK, R. - ŠEĐOVÁ, K., cit. 34, s. 16.

³⁶ Tamtéž, s. 13-15.

tím však zanechává fyzicky i časově náročnou práci stárnoucím rodičům a prarodičům.

„Rodinné“ proto, že se nechci zabývat ekonomickými systémy, k čemuž by mohl název „hospodářství“ zavádět, ale kvalitativně a etnograficky vykreslit všední život. Chci popsat podobu obytných budov, obývaných rodinou či jednotlivcem. Také zmíním hospodářské prostory, co jsou k dispozici, a jak je s nimi nakládáno, připojím popis soužití v domácnosti i s ostatními obyvateli ve vsi.

Teoretický kontext

Strukturu mého výzkumu a nápady, nač se zaměřit, mi pomohly ukotvit některé již publikované empirické výzkumy k rumunskému Banátu, které mi zároveň poskytly zlepšení orientace v problematice a vnukly okruhy, ve kterých by bylo možné bádání vést. V tomto směru to byl především sborník *České vesnice v rumunském Banátě* od J. Jecha, M. Secké a spol., také publikace *Příroda a krajina v okolí Svaté Heleny* od P. Klvače a spol.

Co se týká přímo srbské části Banátu, zde mi přišlo užitečným k vykreslení vývoje a kontextu, na který bych mohla svým zkoumáním navázat, přečtení sborníku od *Moravy k Moravě: Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, sestaveným L. Hladkým, V. Štěpánkem a spol. Tato publikace mi pomohla s teoretickým nastíněním příchodu Čechů do Banátu a počátky jejich živobytí, *Dějiny Srbska* od J. Pelikána a spol. potom s popsáním celkové historie srbského území a z té dodnes plynoucích důsledků. Studii *Velká dramata – obyčejné životy* od Haldis Haukanes jsem využila při definování rodinného hospodářství.

Definování výzkumných otázek

Jakým způsobem je vedeno rodinné hospodářství u Čechů v Kruščici?

Jaké kulturní prvky v rámci rodinného hospodářství si Češi dodnes uchovávají?

Jaké kulturní prvky v rámci rodinného hospodářství Češi přejali od Srbů?

Jaké kulturní prvky v rámci rodinného hospodářství přejali Srbové od Čechů?

Vzorek

Prvotním cílem bylo v Kruščici navštívit některá česká hospodářství, informovat se o místních poměrech, zodpovědět si některé otázky a položit si další.

Metodou sněhové koule, tedy požádáním o kontakt na respondenty, kteří by se k vyvstalé problematice mohli smysluplně vyjádřit, jsem si rozšiřovala možnost získat další postřehy. Již v České republice jsem dostala tip, koho navštívit, což bylo užitečné pro získání respondentů z více rodin. České respondenty jsem potom požádala o doporučení srbské rodiny, která by mi ukázala své hospodářství, a s překladatelem si se mnou pohovořila. Vzhledem k tomu, že jsou ve vsi běžné smíšené sňatky, mohla jsem vést rozhovor i s přivdanou Srbkou, která ovládá český jazyk. Můj vzorek vznikl z části i tzv. graduální konstrukcí³⁷, to znamená, že i během výzkumu jsem zjišťovala, u koho bych mohla dostat více informací k právě nastíněnému problému. Cílem bylo získat co nejkomplexnější informace od zdejších hospodářů, abych mohla pátrat po výše popsaných jevech – akulturaci, asimilaci, udržení tradičních kulturních prvků v rodinném hospodářství.

Respondenti

Často jsem mluvila s více lidmi z jedné rodiny, především s rodiči a jejich dětmi, kteří dnes již převzali chod rodinného hospodářství. Respondenty jsem si tedy rozdělila na střední a starší generaci: (30 – 45 let), (60 – 80 let). Zároveň v rámci zachování anonymity respondenty uvádím pod vymyšlenými jmény.

Češi

Střední generace: pan Vašek a paní Věra (manželé, syn Mirka a Mirky), pan Jan (bratr Vaška, syn Mirka a Mirky), pan Karel (syn Káji a Karly), pan Ladislav

Starší generace: paní Anna, paní Fína, pan Jaroslav a paní Jarka (rodiče Vaška a Jana), pan Ota, pan Mirek a paní Mirka (rodiče manžela Milice), pan Kája a paní Karla (rodiče Karla)

Srbové

Střední generace: paní Milica (snacha Mirka a Mirky)

Starší generace: pan a paní Srbští

³⁷ ŠVARÍČEK, R. - ŠEĐOVÁ, K., cit. 34, s. 73.

Metody

Pozorování slouží k popisu jednání aktérů. Zúčastněné pozorování, které jsem prováděla v Kruščici já, bylo pohybem ve studovaném terénu, kdy jsem jevy spíše pozorovala, než abych se jich přímo účastnila. Vycházela jsem už jenom z pohybu po vsi a okolí, všímala jsem si tak vzhledu domků, chované drůbeže a dobytka, domácích zvířat, podoby prostranství, zahrad, v okolí vesnice polí a sadů a měla jsem možnost vnímat sociální klima vesnice při potkávání jednotlivců či hloučků místních na ulici.

Zúčastněné pozorování v rámci výzkumného problému jsem praktikovala v situacích, kdy jsem se např. během přípravy jídla a po té při posezení u stolu doptávala na recepty nebo při aktivní účasti na soutěži ve vaření čorby³⁸ v Bele Crkvi, také při prohlídkách hospodářství, ocitnutí se v přítomnosti celé rodiny a pozorování jejích interakcí mezi sebou. Jinak jsem absolvovala zúčastněná pozorování, která se netýkala přímo tématu, ale pomohla mi navázat cenné kontakty a získat respondenty – účast na běžecké soutěži, na plese...

Moje pozorování bylo strukturované pouze zvýšeným zájmem o vše, co mohlo spadat pod téma rodinného hospodářství, jehož rámec jsem si ještě během výzkumu na základě nových podnětů dotvářela. Moje pozice pozorovatele byla spíše otevřená, když už jsem začala konverzaci a otázky ohledně toho, co mě zajímalo kvůli této práci, obvykle jsem, podle vhodnosti situace, dříve či později vysvětlila svůj záměr.

Pozorované jevy jsem si zapisovala do terénního deníku, podle příležitosti, někdy přímo před lidmi (zaznamenání receptů), někdy až po opuštění lokality (poznámky k podobě hospodářství).

Další používanou metodou byly nahrávané hloubkové rozhovory, které jsem si později přepsala, především proto, že se v nich z části jednalo o popis proměny režimů a jeho dopad na hospodářství. Abych lépe pochopila souvislosti, vyhovovalo mi mít rozhovory přepsané.

³⁸ Rybí polévka

Zajištění vstupu do terénu

Moje role v terénu se postupně proměnila z cizince na návštěvníka, možná částečně až do role zasvěceného³⁹ díky mé spolupráci na realizaci již proběhlého a znovu připravovaného dobrovolnického tábora ve zdejší oblasti. Právě z pozice cizince, organizátora budoucí akce, jsem se poprvé setkala s předsedou kruščické České besedy a s paní kastelánkou, kteří mi později pomohli jako gatekeeperi – doporučili mi, koho navštívit a někdy i tyto schůze sami dojednali. Při příští fázi výzkumu jsem už často vystupovala jako návštěvník, lidé mě znali z předchozí návštěvy jménem, a věděli, že se ptám na zemědělství. Tato fáze zároveň částečně proběhla v rámci zmíněného tábora. Při poslední fázi již byla atmosféra často velice přátelská, padaly dotazy ohledně plánů na léto a ke známým lidem jsem se už nedostávala přes gatekeepera.

Fáze výzkumu

Výzkum jsem vedla přibližně třicet dní tak, že jsem v srbských vesnicích vždy strávila přibližně po deseti dnech, tedy se dá říci, že proběhly tři fáze terénního výzkumu. Vůbec první idea zaměřit svou bakalářskou práci do této oblasti pochází z celkem spontánní návštěvy srbského Banátu na podzim 2012. Tehdy jsem se zúčastnila zkoumání terénu pro možný dobrovolnický tábor u tamních krajanů, který byl nakonec v létě 2013 i realizován. Ve vesnicích s českou menšinou jsme strávili jen málo času – jeden večer v Kruščici a přespání v Českém Sele, ale už to mě posunulo v budoucím výzkumu, protože jsme jednali s předsedou České Besedy v Kruščici a tamní kastelánkou, kteří mi později pomohli jako gatekeeperi i informátoři. Setkali jsme se také se starostou a předsedou České besedy v Českém Sele. Výzkum jsem zaměřila na vesnici Kruščice, ale s tím, že jsem se pohybovala i po dalších vesnicích, kde žijí zároveň Češi a Srbové (České Selo, Bela Crkva, Gáj) a tak jsem si dokreslovala obrázek o vzájemném soužití a jeho dopadu na podobu rodinného hospodářství.

První fáze výzkumu proběhla na přelomu května a dubna 2013. Přespávala jsem v Českém domě v Českém Sele, ještě se dvěma spolužáky, kteří taktéž vedli výzkum pro své práce. Do Kruščice jsem denně docházela. Již tehdy mi byl gatekeeperem předseda České besedy Kruščice. V této první fázi jsem se soustředila na uchopení výzkumu. Uskutečnila jsem již některá nahrávaná polostrukturovaná

³⁹ ŠVAŘÍČEK, R. - ŠEĐOVÁ, K., cit. 34, s. 76.

interview, abych měla materiál k zamýšlení, na co se zaměřit. V této fázi jsem se pobavila s rodinou pana Vaška – s jeho ženou – paní Věra a rodiči - pan Jaroslav a paní Jarka. Dalším respondentem byl bratr pana Vaška - pan Jan, který mi doporučil navštívit paní Milici, která je původem Srbka, přivdaná do české rodiny. O hospodářství jsem si popovídala s ní i rodiči manžela - panem Mirkem a paní Mirkou. Sama jsem se vydala hledat stavení rodiny pana Oty. O panu Otovi jsem se dozvěděla už v Čechách, při své návštěvě u Václava Štěpánka na FFMU.

Druhá fáze výzkumu byla z mé strany spíše pozorovací a přínosná co se týká povědomí o mé osobě ve zdejších končinách, příště už jsem byla mnoha místním známá nebo alespoň povědomá. Tato etapa probíhala v rámci organizace dobrovolnického tábora na konci června a na začátku července 2013, opět přibližně 11-12 dní. Během této fáze jsem se hodně pohybovala mezi třemi zásadními vesnicemi s českou menšinou – Českým Selem, které bylo opět základnou, Belou Crkvou a Kruščicí. Během této fáze bylo možné se zaměřit především na pozorování rozdílného sociálního klimatu těchto obcí a organizace života Čechů v nich, získat další kontakty na třetí výzkum a zároveň se stát méně neznámou tváří pro místní, tím, že jsme se zúčastnili několika pořádaných akcí – soutěž ve vaření čorby (polévka) v Bele Crkvi, běh česko-srbského přátelství z Krušcice do Bely Crkve, koncert pěveckých sborů v Kruščici, návštěva u paní Anny, která pečuje o kruščický kostel, kde nás provedla. Formou zaznamenávání dat, v tomto případě především podnětů pro další výzkumnou fázi, bylo vedení terénního deníku. Měla jsem možnost komunikace s novými lidmi, a tak jsem se dozvíдалa, co dnes vidí jako hlavní problém ve svém hospodářství a jeho údržbě a provozu. Také jsem kruščické vesničany zastihla v období plného nasazení na poli, což dobře kontrastuje se třetí výzkumnou fází, která probíhala na konci ledna, a život v Kruščici měl zcela odlišný rytmus a obyvatelé se zabývali jinými starostmi.

Třetí fáze probíhala na konci ledna a na začátku února 2014. Tento výzkum jsem absolvovala ze zázemí v Bele Crkvi s každodenním docházením do Kruščice, která leží necelých 5 km odsud. Do Kruščice jsem vyrážela pěšky, ale většinou mi po cestě někdo zastavil, aniž bych byla stopovala. Během této návštěvy se mi povedlo pohovořit s rodinou pana Karla, který pracuje v radě místního zemědělského družstva, také s jeho rodiči, tatínek – pan Kája, býval svého času předsedou. Cenné informace, co se týká zpracování plodin a samozásobitelské problematiky, mi

poskytly paní Anna a paní Fína z Bely Crkve. Paní Anna mě vzala na návštěvu k srbským známým – pan a paní Srbští, kteří vlastní mnoho polností nejen v okolí Kruščice, ale i ostatních vesnic. S hledáním podnětů mi pomáhala učitelka češtiny, Ilona, která nyní pracuje v srbském Banátu prvním rokem. O kruščickém mysliveckém spolku jsem se pobavila s panem Ladislavem, zúčastnili jsme se místního pingbálu⁴⁰ a pobyt jsem zakončila návštěvou u rodiny pana Vaška a paní Věry.

Analýza dat a zhodnocení úspěšnosti a proveditelnosti stanovených metod

Jak jsem již předznamenala, tato práce si klade za cíl co nejvěrněji popsat podobu rodinného hospodářství u Čechů ve vsi Kruščice, s tím, že jej neopomene položit do kontrastu s podobou zkoumané hospodářské oblasti u Srbů. Protože kulturních rozdílů se mi v rámci vedení rodinného hospodářství nepodařilo najít mnoho, položila jsem jednu ze dvou zkoumaných skupin, jako vykreslující. Soustředila jsem se tedy více na popis českého hospodářství, také kvůli uskutečnitelnější komunikaci s respondenty. Komunikace se srbskými respondenty, kteří vůbec nemluvili česky, vážla především na uhýbání od tématu v průběhu překladu. Myslím ale, že jsem se skrze rozhovory s Čechy nebo smíšenými rodinami dozvěděla postačující informace také o srbském rodinném hospodářství.

Výzkum jsem si rozčlenila do oblastí, které jsem podle četnosti zmínek od respondentů a z literatury považovala za nejdůležitější a nejzajímavější. V rámci těchto kapitol je pak rozvádím a snažím se je přiblížit také v kontextu toho, že Češi jsou v Banátu přistěhovalí a přinesli si jistý kulturní základ z původní vlasti. Proto jsem do výzkumné části vkládala i reflexi z odborné literatury o zachování prvků (např. svátky spojené s úrodou), které souvisí s rodinným hospodářstvím na českém území v době kolonizace Banátu – průběh 19. století. Při analýze jsem nepoužívala kódování hloubkových rozhovorů, protože mě zajímaly spíše faktické a popisné údaje, a nejednalo se např. o rozkrývání vztahů ve vesnici.

⁴⁰ Místní ples, specifický tím, že si příchozí donesou vlastní občerstvení

VÝZKUMNÁ ČÁST

Popis místa a situace

V Kruščici žije celkem cca 800 obyvatel, z toho přibližně 200 Čechů, více či méně posrbštěných. Vesnice nese některé znaky výše popsaného modelu barona Cothmana. V dědině můžeme pozorovat uliční systém typický pro nově vznikající kolonizační vesnice v Banátu v 18. století – hlavní ulice obchází v obdélníkovém tvaru centrum a od ní kolmo vedou cesty do polí a sadů. Už při příjezdu z Bely Crkve je možné v rovinnaté a mírně zvlněné krajině vidět vinice, pole a sady v okolí Kruščice. V centru ohraničeném hlavní ulicí se nacházejí dva kostely – pravoslavný a katolický. Zmíněné vysazování topolů je patrné především v okolí dědin Gáj a České Selo.

Češi a Srbové žijí ve vsi Kruščice ve vzájemném souladu, co se týká možných problémů v rámci etnicity. Protože osidlování českou menšinou v srbském Banátu proběhlo jinak než v rumunském, za což mohou i geografické podmínky, také míra asimilace mezi původní obyvatelé je odlišná. V Rumunsku leží vesnice v horách a náročným terénem jsou mnohem více odděleny od zbytku rumunského světa, proto je tamní čeština a demonstrace češtví výraznější, ne tolik poznamenána akulturací rumunských prvků. Přistěhovalí Češi v Srbsku se často sžívali s původními obyvateli v již založených osadách, s výjimkou Českého Sela, které bylo zakládáno jako čistě česká vesnice. Kontakt je zde usnadněn také méně dramatickým terénem. Na obzoru, směrem k rumunským hranicím, se sice tyčí karpatské vrcholky, ale srbské banátské vesnice s českými přistěhovalci se nacházejí v relativní rovině, taktéž Kruščice.

Je pravděpodobné, že soužití dvou jazykově a kulturně různých skupin přináší vzájemné ovlivnění. To je velice patrné v mluvě, nejlepší češtinu uslyšíte od starších osob, které mají jazyk zachovalý díky živějšímu českému kulturnímu životu, který tu dříve vládl. Střední a mladší generace dnes velice často používá k hovoru srbštinu, a to i v případech, kdy spolu mluví dva Češi. Česky se pak rozmlouvá především s návštěvníky. Dnes už vůbec nejsou výjimkou smíšené rodiny. Dříve, zhruba do padesátých let minulého století, se více udržovaly sňatky v rámci rodin Čechů nebo Srbů. V Kruščici, stejně jako v dalších vesnicích, ale obyvatel ubývá, mladí často odcházejí do měst, a také proto se kulturní skupiny rozvolňují. Za celou dobu jsem ale nepřišla do styku s jakoukoli poznámkou nebo prohlášením, které by bylo

z nějakého důvodu namířeno proti české menšině nebo naopak, že by si Češi stěžovali na špatné jednání ze strany Srbů. Už v začátcích prý byli přistěhovalcům původní obyvatelé rádi nápomocni.

Kruščice se uskupením domků velmi podobá jihomoravským dědinám. Ulice jsou lemovány domy, které stojí neprostupně jeden vedle druhého, štítem nebo bokem do ulice, a další prostranství je schováno za dveřmi. Narazíte ale i na polorozpadlé ruiny, o které už se nikdo nestará, právě kvůli zmíněnému odstěhovávání se do měst. Při procházce vesnicí často spolehlivě poznáte, který příbytek patří Čechům a který Srbům. Pokud jsou rodiny smíšené, tedy alespoň poznáte, jestli se jedná o katolické – české vyznání, nebo pravoslavné – původně Srby vyznávané náboženství. Pravoslavní mají totiž na svých dveřích věnečky, které mají připomínat událost, kdy Ježíše Krista v této oblasti lidé ukrývali v domku před nepřáteli. Aby ho tam našli uředníci, vyvěsili na dveře věneček. Ale když do města vtrhli útočníci, spousta dalších rodin si dala na dveře věnec, aby je tak zmátli. Ač stále platí, že Češi jsou spíše katoličtí a Srbové spíše pravoslavní, lidé, se kterými jsem se na toto téma bavila, mi říkali, že smíšené rodiny zde slaví katolické i pravoslavné svátky, a že jsou rádi za to, že mají pořád nějakou oslavu.

Hlavními setými plodinami v Kruščici a okolí jsou pšenice, kukuřice a slunečnice, především dvě poslední jsou odolné proti suchu, které tu přes léto vládne.⁴¹ Kukuřici se říká turecká pšenice, což vypovídá o jejím rozšíření do Srbska (skrže osmanský vliv).⁴² Tradiční roční cyklus zemědělců začíná podle pana Karla na podzim, když se oře a zasívá pšenice. Zoráno musí být do konce roku, aby půda správně promrzla a odpočala si na jaro. V zimě mají hlavní práci sadaři – zastřihávají stromky na mírných kopečcích v okolí Kruščice. Je to také jedna z mála manuálních zemědělských sezónních prací, kde si mohou mladí přivydělat. V březnu se začíná připravovat pole a již od února se chemicky ošetřují některé ovocné stromky, místní tomuto procesu po srbském vzoru říkají „*prskání stromků*“⁴³. Jsou to roztoky proti hmyzu, plísním a houbám. V dubnu se seje kukuřice a slunečnice, začíná se proorávat, hnojit a pokračuje chemické ošetřování. V červenci se sklízí pšenice,

⁴¹ HORYNOVÁ, A. - MACEK, J. - VODÁKOVÁ, J. *Obecná rostlinná výroba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965, s. 35. (ISBN neuvedeno)

⁴² BERANOVÁ, M. - KUBAČÁK, A. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010, s. 263. ISBN 978-80-7277-113-4.

⁴³ UTĚŠENÝ, S. O posrbšťování kruščické češtiny v jugoslávském Banátě. In: *Naše řeč* 1970, roč. 53, č. 3, s. 142.

v srpnu kukuřice a slunečnice v září. Udržuje se tu zvyk, že se každý druhý rok mění pole – tam, kde zasívali kukuřici, bude příště pšenice. Je to proto, že kukuřice, je náročná na živiny v půdě a je schopná je sama získat, kdyžto pšenice, obilnina, živin z půdy není schopná tolik vysát, je závislá spíše na hnojení. Za rok si půda odpočine a načerpá živiny pro kukuřici - v osevním postupu se střídají rostliny náročné na fosfor s méně náročnými.⁴⁴ Sklidí se kukuřice a na podzim se zase začíná sít pšenice⁴⁵. Přes léto jsou sady hlídány před zloději – většinou za tu práci taktéž dostává peníze omladina. Dříve téměř u každého stavení na jaře vysazovali své vlastní brambory, mrkev a další zeleninu, ale dnes se tyto plodiny již častěji dokupují. Popsané způsoby jsou podle získaných výpovědí vlastní jak Čechům, tak Srbům.

Vyjádření místních k vývoji

Ve vývoji rodinných hospodářství Čechů zde a Čechů v původní vlasti zasáhl různým způsobem vládní režim po druhé světové válce. Zatím co u nás jsme prošli obdobím komunismu, Češi z Kruščice rádi vzpomínají na Tita, který v této době vládl socialisticky a odtrhl se od Stalinova impéria. *„Krátce to trvalo, soudruh Tite se v 1948 pohádal s Rusama. Rozdělit se od nich, nechtěl s nima být.“* Říká pan Jaroslav. Dokonce existovala území, kde byla na srbsko-rumunské hranici po Titově odtržení zbudována hranice z drátu, aby lidé nemohli přecházet. Ač kolektivizace tu do jisté míry probíhala také, většinou se lidé vyjadřují, že vzdát se svého majetku ve prospěch družstva - "zádrugy", nebylo nutné. Pan Mirek říká: *„Lidi byli trošku přisílený, aby šli do kolektivu, ale netrvalo to dlouho.“*

Nejtěžší období přišlo, podle vyjádření domorodců, po konci druhé světové války, kdy se zde ke slovu komunismus na chvíli dostal, ale to trvalo tak dva tři roky, od roku 1948 kdo chtěl, mohl odejít, bylo povoleno vlastnit 17 jochů půdy⁴⁶, což neznamenal převratné množství, ale k obživě to bez problémů stačilo. Teď je to horší, protože půda je ve vlastnictví státu a pronajímá se, původní majitelé mají problém ji získat zpět.

⁴⁴ HORYNOVÁ, A. - MACEK, J. - VODÁKOVÁ, J., cit 41, s. 39-40.

⁴⁵ BERANOVÁ, M. - KUBAČÁK, A., cit 42, s. 265.

⁴⁶ 1 joch = cca 0,6 ha

Po roce 1944, kdy přišli Rusové, se udržoval černý obchod přes Rumunské hranice – obyvatelé srbské strany si jezdili pro naftu, do Srbska se zase jezdilo pro kukuřici, mouku, cukr,...

Rodinné soužití

„Ještě kolem roku 1830 se říkalo, že srbská venkovská domácnost má dohromady jen padesát kusů nábytku a nářadí, tedy asi deset na hlavu.“⁴⁷ První kolonizační domy byly uzpůsobeny tak, že měly jizbu do ulice, do dvora kuchyň a komoru. V jizbě stála pec, v kuchyni otevřené ohniště, střechy obydlí byly pokryty rákosem, méně často také doškem.⁴⁸ Z absolvovaných návštěv jsem zjistila, že Srbové už rozhodně mají domy plnější, a také české budovy jsou uzpůsobeny trochu jinak.

Hlavní ulice v Kruščici, stejně jako ty vedlejší, jsou lemovány staveními, ne vždy lze rozpoznat, jestli se jedná o české nebo srbské. K určení komu domek patří, mohou dobře napomoci již zmíněné věnečky na dveřích. Původní kolonizační model se změnil, většinou se nevchází z ulice přímo do jizby, ale nejprve vraty z ulice do dvora obehnaného stávkami obytnými a těmi, které jsou využívány k hospodářským účelům. Ze dvora se dá projít ještě dále, do prostoru, kde se nachází chlívek pro ovce či prase, kozy zde nejsou moc časté a hovězí dobytek už spíše vzácný, narazíte také na kurník a výběh pro slepice, husy nebo kachny, pravděpodobně zde bude stát sušárna na kukuřici zvaná hanbář a sklad pro vypěstované plodiny.

Udržuje se zde stále zvyk dvougeneračního soužití, po svatbě děti po rodičích zdědí dříve společně obývané prostory a rodiče se přestěhují na vejminek, do kterého se také vchází ze dvora. Jedná se o patrilokální systém - syn zůstane v domě, jeho manželka se přistěhuje.⁴⁹ Rodina s prarodiči žije stále pospolu, staří pomáhají s výchovou dětí a zkušeností, zvyky a tradice mají takto neomezený prostor proplovat z generace na generaci. Patrilokace se často vyskytuje v souvislosti s plužním zemědělstvím, není podstatná přílišná znalost obživního terénu, ale znalost pracovních postupů a technik, které předávají v rámci každodenní praxe otcové

⁴⁷ BURKE, Peter. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005, s. 374. ISBN 80-7203-638-6.

⁴⁸ ŠTĚPÁNEK, cit. 20, s. 77.

⁴⁹ SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 91. ISBN 978-80-7419-019-3.

synům. V důsledku toho je práce mužů vnímána jako důležitější než práce žen.⁵⁰ Vládne zde „tradiční“ model rodiny – žena se stará o kuchyni, děti a domácnost, muž se vrací navečer z venku. Mladí muži se občas vyjádří odtažitě, když se mluví o tom, že by se měli postavit k plotně. Stejně uzpůsobení rodinných poměrů mají podle pana Karla i Srbové.

Podle stereotypů o Srbech, které kolovaly za doby Rakouska-Uherska mezi německým obyvatelstvem, byly srbské ženy pokládány za nejkrásnější v Uhersku, a to nejen po fyzické stránce, ale také jako dokonalé a dobrosrdečné, způsobilé nábožné hostitelky. Překvapující na tom je, že u většiny ostatních slovanských národů, byli jako hezčí polovička líčení muži. V popisu srbské rodiny se jedná o jeden z největších kontrastů - muže totiž zase Němci vykreslovali jako lenivé, marnotratné, s velkou slabostí pro slivovici, pomstychtivé a hádavé, s celkově nepoddajnou povahou, což jim připisovalo vlastnosti typické pro osmanskou část Balkánu. Zároveň se k tomu připojovala představa o vysoké a mohutné postavě srbských hraničářů žijících v sousedství s Osmanskou říší. Tomu odpovídá, že čím dále od osmanských hranic Srbové žili, tím slabší byl v oné oblasti tento stereotyp.⁵¹ V souvislosti se srbským temperamentem v rodině se na otázku, co Češi v rodinném životě převzali od Srbů, bez váhání vyjádřil pan Ladislav z Kruščice, že určitě divoký způsob diskuzí a hádek.

Posunul se také zvyk stolování, dříve byli lidé na vesnici zvyklí na to, že minimálně oběd je společný a všichni se sejdou u stolu, a to i přes náročnější práci na poli. Paní domu navařila a zavolala, pojedlo se, popovídalo, každý šel znovu po svých, paní máma se postarala o úklid. „*Dřív paní máma zavolala a muselo se přijít!*“ Říká paní Milica. Dnes je to tak, že přes celý den leží jídla na stole a každý se nají, když má hlad, nebo čas. I všude přítomná potřeba urychlení se již v kuchyni projevuje - přes týden se u pana Mirka a paní Mirky, česko-srbské rodiny, vaří polévka z pytlíku, jenom v neděli vlastní.

⁵⁰ SKUPNIK, cit. 49, s. 300.

⁵¹ ŠOLTÉS, P. Stereotypy o uhorských Slovanoch v uhorských a nemeckých cestopisoch a tzv. štatistikách na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia. In: HRODEK, D. *Slovansví ve střeoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 79-83. ISBN 880-7277-272-4.

Samozásobitelství

Češi i Srbové z Kruščice své vypěstované produkty prodávají v Bele Crkvi na trhu nebo po známostech, často se už jedná o zaběhlý obchod. Například paní Anna z Kruščice si již několik let zeleninu a ovoce kupuje od srbské známé ze vsi. Rozdílná národnost určitě nemaří drobné obchody, Češi a Srbové nemají problém se domluvit. Roli spíše hraje zaběhlost a loajalita. Ve většině případů se dá mluvit o „drobných zahrádkářích“, jejichž produkty jsou dnes vysoce oceňovány i u nás. Lidé v ČR čas od času rádi zdůrazní, že koupili rajčata od známého, který žije na vsi. Dá se říci, že v Kruščici to spíše zřídka chodí tak, že by se dokupovaly plodiny z ciziny, když jsou k dostání buď z vlastní zahrádky, nebo od sousedů.

Se vším ale rozhodně obyvatelé nevyjdou, v tomto ohledu jsou odříznutější rumunské vesnice určitě více závislé na domácím hospodaření, pěstování a produkci, srbský Banát se v tomto směru více podobá západním zemím, v obchodě je nabídka relativně širokého sortimentu. Když paní Anna něco potřebuje, zajde si na nákup do Bely Crkve, což je cca 5 km. Někdy si sama peče domácí chléb, ale nabízí mi i kupovaný. Říká, že tradice pečení chleba se zde ve velké míře vytratila a to i přes to, že srbský chléb z bílé mouky nemají Češi kdoví jak v oblibě, ale suroviny na typický český se zde obtížněji shánějí – např. žitná mouka. „*Jíte, jíte a jenom se krmíte, jsou všelijaký nadýchací prášky v tom...*“ Také si paní Anna vzpomene, že se zde nedaří pěstovat pohanku, která dříve patřila do českého jídelníčku. Tuto surovinu si přiváží z návštěv v ČR. Co se ale v domku paní Anny zachovává, je určitě výroba marmelád. Mezi nimi také kdoulová, která u nás není tak často k dostání. V srbském Banátu se kdouloním daří lépe a přistěhovalí osadníci se neváhali inspirovat k jejich pěstování.

Paní Milica mi povídala o tom, jak život v celé vesnici, a takových je určitě více, ovlivňuje snaha Srbska vstoupit do Evropské unie. Tyto předpisy mají za důsledek, že mnoho českých i srbských hospodářů přestává s chovem dobytka – konkrétně je situace popsána na chovu hovězího dobytka, kterého měli pan Mírek a paní Mirka dříve 4 kusy, krávy, které jim dobře dojily, a mléko se mohlo prodávat na trhu: „*My jsme prodávali, dokud nepřišel ten novej předpis – že to musí být 50 metrů od stavení. Měli jsme 4 dobrý krávy.*“ Nebo to fungovalo tak, že lidé s bandaskami přinášeli mléko ke sběrné cisterně, která dojížděla ráno do Kruščice. Jenže teď jsou nové hygienické podmínky, které požadují více prostoru a místností po hospodářích, kteří mají v úmyslu produkty prodávat na trhu. Prakticky to znamená, že by bylo

potřeba na budově provést náročnější přestavby, ne-li dokoupit ještě další prostory. Vchod do maštale nesmí být ze dvora, odkud je vchod do obytných prostor – musí být 50 metrů od domu. Stejně tak do budovy, kde se uchovávají mléčné produkty, se musí vcházet z ulice. Oddělená musí být místnost pro mléko a zvlášť také pro sýr, zajištěna klimatizace i vyhřívání a speciální chladnička. Tyto prostory je potřeba mít potvrzené a schválené – občas chodí kontrola, kvůli měření množství bakterií na zdech. Na trhu vás může inspekce požádat o předložení potvrzení, že máte zázemí v pořádku, a tehdy, pokud není hospodář oficiálně registrován, může přijít pokuta. „

Rodina pana Jaroslava a paní Jarky si udržela svá pole, mají asi 10 ha, ale synové jsou tak zaneprázdnění starostí se svou další prací – provoz tiskárny, včelařství - že se o to nemá pořádně kdo starat. Situace je náročná také kvůli financím. Co krušičtí zemědělci a řemeslníci prodají, nemají hned zaplacené, ale čekají na peníze třeba dva měsíce. *„Mladší syn má včely a prodal něco ještě na zimu a teď, je to asi 14 dní, ho vzali, koupili, a povídá, až projde 40 dní, tak pošle peníze. Prodáš něco a čekáš na peníze. Potřebuješ koupit benzin, něco do stavení, a nemůžeš. Čekáš na peníze. Žádají si, z Bělehradu jim přivezou papíry, a oni co vytisknou musejí čekat.“* Dříve byl prý systém splátky mnohem rychlejší, když se například prodával dobytek nebo obilí, na peníze se čekalo maximálně týden.

Z pěstovaných obilnin, které se vozí k vážení na zdejší zádrugu, si chovatelé nechávají část kukuřice na krmení drůbeže, jinak se kukuřice z Kruščice hodně prodává do Zrenjaninu do výkupu Diamant. Pšenice se mele v mlýnech v Bele Crkvi.

Celovesnická organizace hospodářství

Od šedesátých let existovalo v Kruščici družstvo, ač jeho jména se postupně měnila: Zora socialismu, Budoucnost, Banát. Náplní a významem si ale tato sdružení byla podobná. V době nenásilné kolektivizace hodně lidí odevzdalo své pozemky do tzv. državy, tedy do vlastnictví státu. Tehdy to ale proběhlo tak, že Srbští i čeští hospodáři své pozemky odevzdali jen formálně, ale nadále na nich pracovali. Když totiž rodina neměla vedená pole, dostávala příspěvky na děti. Z toho ale do dneška vyústil velký problém, protože po změně systému připadla půda státu, který s ní dnes nakládá tím způsobem, že ji na určitou dobu pronajímá. Poté pole zase na chvíli připadnou státu a o jejich získání se vede nová soutěž, jak mi vysvětlovali pan a paní Srbští z Kruščice, kteří takto vlastní rozlehlé území u Českého Sela, a obávají se, aby

ho po vypršení deseti let opět získali. Právě letos v únoru (2014) má probíhat další jednání s ministerstvem, zda bude půda navracena. Pan Kája to ale vidí jasně: „*Přijdou ze Zrenjaninu, z Nového Sadu... Bude to těžký, hodně těžký.*“ Původní zádruga měla celkem 250 ha, které teď připadly státu. Krušičtí je chtějí získat zpět a znovu vrátit sedlákům.

Pan Jaroslav říká, že dříve po vzniku kolchozů tu veškerou strojní sílu vlastnila Zádruga, zemědělci měli jen koně a hospodářská zvířata. Po roce 1970 ale bylo možné od zádrugy koupit opotřebované traktory: „*...jsme se s tím trápili, ale přece jen to šlo lépe, než motykou.*“

Nynější Zádruga Kruščice čítá celkem 10 členů, kteří disponují zemědělskou půdou a starají se o provoz. „*Musí jich být nejmíň deset, aby se to mohlo provozovat. Deset, kteří mají zem.*“ Tak jako v dalších směrech, ani zde nedochází k dělení na Čechy a Srby, v družstvu jsou společně. Náhodou je nyní situace taková, že rada je tvořena přesně z 50 % Čechy a z 50 % Srby. Hodnostářské pozice jsou: starosta zádrugy, který je zrovna nyní český, dále pokladník a další, jako pan Karel, se starají o vystavování dokladů o přivezené a prodávané plodině, její vážení a skládání. Prostory k provozu této činnosti se nachází hned při vjezdu do vsi, zajišťuje je velká budova vzešší kolchozu. Lidé sem vozí tři nejčastěji pěstované plodiny – pšenici, kukuřici („*kokorici*“)⁵² a slunečnici („*mněsíky*“)⁵³. Kukuřice se používá hlavně na krmení hospodářských zvířat.

Zemědělské sváteční zvyklosti

Češi a Srbové v Kruščici slaví na sv. Valentýna, srbsky Dan Ljubavý -14. 2., svěcení chleba a vinogradů, které probíhá tak, že se jde na vrch sv. Urbana, který leží nad Belou Crkvou směrem ke Kruščici a tam se svěť víno a chléb. Sv. Urban je totiž patronem vinařství. Respondenti ale nevěděli, kdy se zde tento svátek začal slavit.

Z náboženských se tu slaví Svatodušní svátky, ale méně obřadně než v Čechách. Svatodušní svátky mohou být někdy chápány jako modifikace pohanských oslav zvaných Letnice, které byly spojeny se Slunovratem. Tento svátek se slavil v Čechách ještě během 19. století jízdou králů, vzácně tomu tak je dodnes. Původním motivem u pohanského významu svátku je představení síly,

⁵² UTĚŠENÝ, cit. 43, s. 141-143.

⁵³ Tamtéž, s. 141 -143.

krásy a obratnosti v období vrcholící vegetace (květen, červen). Tento obyčej je spojen s demonstrací dravosti mládí, kterou představuje mladý „král“ v průvodu.⁵⁴

Křesťanský původ svátku slaví padesát dní po Velikonocích památku seslání Ducha svatého apoštolům. Zázrak seslání Ducha svatého se opakuje ve svátosti biřmování. Někde byl tento svátek spojen s obchůzkami polí a kontrolováním mezníků. Letnice se pravděpodobně rozšířily i na Balkán, kde tento svátek označují rusalné, Letnice či Turice.⁵⁵

Také v Banátu můžeme pole chápat jako místo, které vzniklo setkáním sil přírody a člověka, prosazením vůle rolníka.⁵⁶ Slaví se zde tedy i dožínky. „*Patří ke starým tradicím v organizaci vázaným na vztah majitelů půdy a lidí na ní pracujících.*“⁵⁷ Tento obřad oslavující konec sklizně obilí v Čechách připadal zpočátku do průběhu srpna, v 19. – 20. století to bývala akce zaměřená k problémům zemědělství, nabývala manifestačního charakteru, postupně, po druhé světové válce převzala atmosféru děkování za úrodu a slavilo se na konci srpna. V obou případech se jednalo o průvod, jako např. alegorické vozy zemědělské tematiky, pochod s hudbou, taneční či nějaké secvičené vystoupení. Postupně ale dožínky pozbývaly útočné nálady a stávaly se spíše společenskou veselicí.⁵⁸

K nejvýznamnějším motivům dožínek patří žňový věnec, jako symbol uchování zrna pro příští rok. Právě v Srbsku se symbol z oslavy dožínek dochoval jako velmi jednoduchý žňový svazek obilí v Národním muzeu jihoslovanského Srbska. U nás v Čechách je ale tradičně nejčastější kruhový věnec uvitý ze základních druhů klasů.⁵⁹

V Kruščici se dožínky dodnes slaví, protože zdejší polní úroda má stále cenný význam. Svátek slaví oba národy, protože jeho charakter zde je spíše radostný, jde o symbolické ukončení sklizně a poděkování za úrodu.

⁵⁴ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 131 – 129. ISBN 80-7106-525-0.

⁵⁵ KRAČMÁŘ, J. *Tak u nás bývávalo*. 1. vyd. Olomouc: Danal, 2004, s. 42-53. ISBN 80-85-973-97-9.

⁵⁶ KLVAČ, P. - BUČEK, A. - LACINA, J. *Příroda a krajina v okolí Svaté Heleny*. 1. vyd. Drnovice: Občanské sdružení Drnka, 2011, s. 34. ISBN 978-80-904591-1-3.

⁵⁷ LANGHAMMEROVÁ, cit. 54, s. 166.

⁵⁸ KRAČMÁŘ, cit. 55, s. 75-76.

⁵⁹ LANGHAMMEROVÁ, cit. 54, s. 168-170.

Dříve se ještě u obou etnik dodržovalo draní peří, dnes už na to lidé nechovají dostatek hus. Tato tradiční zimní činnost sloužila i ke zpestření dlouhých večerů povídáním si u mechanicky jednoduché práce. Podávala se vánočka a čaj, postupem, čím více se drací večery chýlily ke konci, tím bylo občerstvení slavnostnější a došlo třeba i na sklenici alkoholu. Husí peří se dralo tak, že se pírkó ucho pilo levou rukou, peří se zdrhlo po obou stranách a stonek se hodil na zem. Malá pírká se jen zdrhla a zůstala mezi peřím, to aby byla peřina natře paná. Z větších pírek se vázala „pírká“, „peroutky“ na pomazávání pokrmů.⁶⁰ „Dříve se tu pouštěl vrabec do světnice a sněžilo i tam.“ Vzpomíná pan Kája.

Svátek posvěcení úrody se zde slaví na datum 16. 10. - do kostela se nosí úroda, aby se poděkovalo Bohu za sklizeň. Lidé přinesou kousek od všeho, co vypěstovali na své zahradě a co jim hospodářství dalo, říká paní Karla: „...jablka, mrkve, fazole, pšenice, zelí a světí se to a pak se to zase vezme domů. Děkuje se za ten rok, co Pán Bůh dal.“ Popsanou událost ale prý začali Češi slavit až zde, v Srbsku, ale i tak si dnešní třicátníci nepamatují, že by se v kostele dříve tato slavnost konala, byla zavedena až v posledních letech, pravděpodobně se o to zasloužil farář. „Dříve to ale nebylo, to já jsem byl malej a to jsme do kostela nenosili.“ Podotýká pan Karel. V České republice by se to dalo přiblížit k obnovení tradice hodů, kterou zavedl Josef II. na první neděli po 16. 10., která má však spíše charakter radování se ze sklizené úrody a užívání si než pokorného děkování. Josef II. stanovil toto pevné datum, protože v době po sklizni byli lidé rozvolnění ohledně koncentrace na práci, a tak bylo stanoveno jedeno konkrétní datum, kdy mělo být dopřáno radosti a veselí za dost, aby se dále lidé mohli zase soustředit na další povinnosti.⁶¹ Tento svátek mají v Kruščici možnost slavit i Srbové, a jak již bylo zmíněno, oba dva národy se rádi navzájem zúčastní svých svátků, pokud je zrovna jedinec tím, kdo chodí do kostela.

Včelařství

Češi jsou v Banátu proslulí jako schopní včelaři. Nejvyšší cenu má med akátový, zde řečeno z „akáce“⁶² jak zmiňuje i pan Jaroslav, na rozdíl od řepkového a slunečnicového skoro vůbec netuhne. V české tradici je psáno, že dříve se včelař o část medu rozdělil se sousedy, kteří nemají za med děkovat, ale přát sousedovi do

⁶⁰ KRAČMÁŘ, cit. 55, s. 102.

⁶¹ Tamtéž, s. 110.

⁶² UTĚŠENÝ, cit. 43, s. 142.

budoucná hojnost snášky od včel. O tomto zvyku jsem se v Kruščici už nedoslechla. V Čechách měli medaři v 17. století dokonce samostatné medařské cechy a speciální právo pro toto řemeslo, také existovaly spolky, které se zasloužily o vzájemné vylepšení a vývoj včelařství. Pro mnohé byla včelařina radostí a snazší variantou řemesla.⁶³

Z řeči pana Jaroslava je patrné, že i pro jeho syna, pana Vaška, včely nejsou nucenou variantou: „*Před polem si vybral včely, má to rád.*“ Všeobecně jsou včelařstvím Češi v Banátu proslulí, možná právě díky kulturní tradici vzniklé už v české domovině. Ač pan Jaroslav připouští, že i Srbové mají sem tam úly, a med se snaží prodávat, věhlas v tomto odvětví patří českým přistěhovalcům. „*Dělají i Srbové, ale Češi jsou v tom na prvním místě.*“ Podle svého otce začal pan Vašek pěstovat včely asi před deseti lety - tehdy dostal od svého strýce z Českého Sela pět rojů a postupně je rozmnožil a přikoupil ještě další a na prošlou zimu měl už celkem přes 130 rojů. Je s tím ale velká práce a starost, záleží hodně také na počasí – pokud se zima vrací a zmatené včely za oteplení vítají jaro, je nebezpečí, že jich mnoho pomrzne, ale jak přijde jaro, tak se dolíhnou další a roje se z většiny zkompletují. Práce u včel tedy ale musí probíhat za teplejšího počasí, to znamená, že zároveň v době, kdy už volají povinnosti na poli a v sadech. Někteří z Čechů se tedy drží oblíbeného včelařství a sadařů je v Kruščici více mezi Srby.

Zdejší med patří z větší části do sorty slunečnicových, samozřejmě i proto, že je zde tato plodina hojně pěstována. Za minulý rok to u rodiny pana Jaroslava bylo třeba 1700 kg, ale protože je méně kvalitní, než akátový, prodávají ho v přepočtu cca za 30 Kč za 1 kg do Bely Crkve. Bylo by to jednodušší, kdyby se jim podařilo získat známku, ale problém je právě s tím, že v okolí se pěstuje tolik slunečnice, a bylo by potřeba, aby v medu bylo obsaženo více lesních květů. Akáty tu kvetou asi v polovině května, a to je právě to kritické období, kdy je potřeba zkompletovat z části vymřelé roje, a ne vždy se tedy včelám povede nasbírat plánované množství žádanějšího a kvalitnějšího medu. Med neprodávají na trhu, nabídka od zdejších je vysoká, spíše již zaběhlým kontaktům. To se platí tak 3 – 4 Eura za 1 kg.

⁶³ KRAČMÁŘ, cit. 55, s. 103 – 104.

Myslivost

Kruščice i většina vesnic v okolí mají vlastní myslivecký sbor. Zdejší vznikl asi před 40 – 50 lety, nyní je členy spíše víc Srbů než Čechů, celkem asi třicet lidí. Pro myslivecké sbory platí pravidla vyplývající z přirozeného běhu přírody, a ty se zakládají na tom, jaká zvěř má zrovna mladé, jaké jsou vegetační podmínky atd. Pořádají se zde myslivecké srazy, které rozhodují o postupu činnosti. V zimě se chodí na kachny a husy. Na jaře se rodí a líhnou mláďata, tak je lov omezen. Pan Ladislav vykládá, že Kruščice má družbu s nedalekou vesnicí Majlovac. Toto partnerství je založeno na vzájemném zvaní se na hony do loveckých území každé ze vsí. Jedná se většinou o louky, stepi či lesy v okolí. Slovo lovec zde vlivem srbštiny pojalo tvar „*hombar*“⁶⁴

K nadšeným myslivcům v Kruščici patří pan Ota. Doma má nejednu loveckou trofej – paroží, kůže, vycpaná zvířata. Na lov si chová speciální rasy psů, velkého ohaře na bažanty či menší plemeno na lišky. Odchovává i štěňata, která se chystá prodat.

V České republice i v Srbsku se myslivec se stává myslivcem, když je na něj pasován, jedná se o jakési přijímání a složení zkoušek. Tento rituál nastává ve chvíli, když lovec složí určité zkoušky a získá svou první trofej v podobě adekvátní ukořistěné zvěře. Pasován však může být člen spolku také jen na lovce určitého druhu zvěře, ne každý úlovek však odpovídá pasování na lovce – třeba lovec zajíců se nepasuje, tento druh je ale dostatečný pro nováčka, který má být po honu přijat mezi myslivce. Tradiční rituál v Čechách se zakládá na pronášení tradičních předávaných formulí a pokleknutí⁶⁵, v Kruščici se tento rituál podobá táborové hře zvané např. ulička důvěry. Jedná se jednoduše o to, že uličku vytvoří proti sobě stojící dvě řady lovců, a prostor mezi nimi je cestou k ulovené zvěři, kterou musí nováček proběhnout za ryku a snahy o znesnadnění ze strany kolegů. Občas se konají soutěže ve střílení hliněných holubů. Tyto závody probíhají tak, že speciální stroj do vzduchu vymršťuje hliněné holuby, což jsou několika centimetrové hliněné kotoučky, a střelci se do nich snaží trefit. Vyhrává nejpřesnější střelec.

⁶⁴ UTĚŠENÝ, cit. 43, s. 143.

⁶⁵ Myslivost. *Myslivost* [online]. 2009 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://www.myslivost.cz/Home.aspx>

Zabijačka

Zabijačky se v Kruščici stále udržují. Jak pro Čechy, tak i pro Srby je vepřové maso jedním z tradičních pokrmů. Zde se zabijačka pořádá jako obřad v zimě – v listopadu či prosinci, paní Karla ale dodává: „*Zabíjí se i v létě, když není maso.*“, ale tehdy proces nemá podobu tradiční zabijačky, ani není pojímán v tomto duchu.

V zimě se dodržují obvyklé kroky – doma zabitému praseti se propíchnou krční tepna, krev se nachytá do mísy a dále se zpracovává, je to jeden z mála okamžiků, kdy zabijačce asistuje i žena. Po té se vepř spaří, je zbaven štetin – oškrábáním nožem a opálením. Pověšenému praseti se uřízne hlava a je vyvrženo. Vnitřnosti se pak postupně zpracovávají. Škvaří se sádlo, vyrábí se sulc a tlačěnka, vaří se ovarová polévka, vyrábí se jitrnice, jelita, klobásy.⁶⁶

Pan Karel říká, že Srbové před příchodem Čechů neznali jelita, kterým zde Češi říkají budíky, srbský postup při zpracování jelit byl jiný: „*Dělají se budíky, Srbi převzali od Čechů dělání budíků - jelita, dříve je dělali jinak.*“ U zabijačky se dá nalézt pár dalších rozdílů, které se týkají především rozmanitosti zpracování masa. Podle paní Milici Srbové během zabijačky nevaří polévku. K typickému rannímu začátku patří u obou kultur zahájení alkoholem - pálenkou, u Čechů je prý paní Milica zvyklá na ranní popíjení bílé kávy, což se prý nedělo v srbské rodině. Srbové ráno nejedí a prvním, co je v srbském stavení zpracováno, jsou játra, která se osmaží, snědí a pak se čeká na oběd. Mezi typický český začátek může patřit například zpracování mozečku. Češi navíc během dne vyrábějí tzv. „šmérové“ – škvarkové koláče, což Srbové nedělají. Zabijačka je událostí, kam jsou pozváni sousedé a přátelé, ale počet návštěvníků nebývá přemrštěný, protože kapacita dvorků a prostor, kde se zabijačky konají, není neomezený. Paní Milica opět vzpomene snahu Srbska vstoupit do EU v souvislosti s tím, že by jim brzy měli zakázat, aby si zabíjeli prasata sami doma: „*Zabíjíme sami doma, ale říkají, že se nebude smět, protože chceme do EU...*“

Sady

Rodina pana Jaroslava vlastní švestkové sady u Kruščice, syn Jan má i jabloňový v blízkosti rumunských hranic. Jablka se tu ale moc neoplatí a je s nimi

⁶⁶ UHEREK, Z. – VALÁŠKOVÁ, N. – KUŽEL, S. – DYMEŠ, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav, Akademie věd České republiky, 2003, s. 88. ISBN 80-85010-45-3.

hodně práce. Na rozdíl od švestek, které se na jaře a v průběhu léta „prskají“ třeba 10x, je potřeba jabloně chemicky ošetřovat minimálně 20x. Také zde už zasáhl trend vzácnosti a žádanosti chemicky neošetřovaného ovoce, tedy jsou prý i tací, kteří se „prskání“ vyhýbají a své plody prohlašují za bio kvalitní. Dvě poslední léta jablka od rodiny pana Jaroslava nejvíce kupovali Rusové. Přes léto se musí sady na kopečcích nad Krušcicí hlídat, aby nesloužily každému kolemjdoucímu jako občerstvení. Zároveň poskytují možnost sezónních prací. V zimě je potřeba zastříhovat, od jara u stromků dole rozorávat hlínu, hnojit, stříkat, na podzim se sklízí. Každý kdo má 2 - 3 jochy (1,2 – 2 ha) v období práce na sadě denně zaměstnává alespoň pět lidí, což přináší přivýdělek zejména srbské i české omladině. Je však potřeba, aby byli pomocníci schopní, neházeli s jablky hlava nehlava a nesnižovali tak jejich kvalitu: „*To nejde jen tak, nemůžete vzít každého, jablko nesmíte hodit, aby se nekazilo.*“ Sklizeň probíhá tak, že prvně se vybírají nejlepší kusy. Potom jdou sběrači znovu, vybírají drobnější plody a naposledy přijdou na řadu nejmenší jablka, ze kterých se vyrábí šťávy „...*poslední klasa se tomu říká, a taky, že to jde do pytlů.*“ Sadařství se věnují jak Češi, tak Srbové.

Recepty

Ve svých původních domovech na počátku 19. století v Čechách kolonisté využívali produkty ze zemědělského hospodářství - různé druhy mouky, krupice a krup, proso, jáhly, luštěniny. Dále brambory, mléčné výrobky, maso a sádlo z vepřů, z hovězího dobytka a z drůbeže. Základní potravinou byl chléb ze žitné mouky. Nechyběla zelenina – zelí, mrkev, pastinák. Ovoce pěstovali Češi různé - peckovité i jádrové. Z obilovin se dělala kaše, zpracování na těsto bylo spíše sváteční. V Banátu Češi poznali v hojnější míře nové plodiny a potraviny, především kukuřici, rajčata a papriku.⁶⁷

Jsou pokrmy, které si zde příchozí Češi dodnes udrželi a Srbové se je naučí, třeba když se přistěhují do české rodiny, jako je to v případě paní Milici. Především se jedná o jídla z těsta, jako jsou šklubanky či nudle s mákem, ovocné knedlíky, zde se uchytily zvláště švestkové, stále se vaří kynuté knedlíky s kyselým zelím. Srbové také neznají šunkofleky, Češi si od nich naopak zvykli jíst opravdu hodně masa – když se připravuje pozvání pro Srby, maso nesmí chybět, Srbové jsou zvyklí hlavně

⁶⁷ JECH, J. - SECKÁ, M. - SCHEUFLER, V. - SKALNÍKOVÁ, O. *České vesnice v rumunském Banátě*. 1. vyd. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992, s. 40 – 41. ISBN 80-85010-36-4.

na vepřové. Přistěhovalci prý dříve neopékali celé prase nebo ovci na rožni, což je tradiční srbský proces úpravy masa. Češi vyrábějí nádivku – se základem z másla, vajíčka a třeba strouhanky, původní obyvatelé zase džibericu, což jsou vnitřnosti semleté s chlebem, pepřem, cibulí, česnekem, vajíčkem. Typickým srbským pokrmem, který si oblíbili i Češi je sarma – do listů nakládaného zelí, v létě častěji do vinných listů, se zamotá okořeněné mleté maso s rýží a nechá se péci. Naučili se také tzv. podvarak – kysané smažené zelí s masem a cibulkou.

Oblíbené je zde nakládání zeleniny. Srbové nakládají celé hlávky zelí, a také paní Anna mi ukazuje nádobu, kde má tři naložené – je potřeba vydloubat košťál, do prohlubně nasypat sůl a rozkrájený košťál opět namačkat zpět a vše nechat v uzavřené nádobě ve vodě. Turšija je směs nakládané zeleniny, která obvykle obsahuje okurek, papriku, zelené rajče, mrkev či květák. Paní Anna vyrábí i šopský salát, který dobře známe i v České republice a trochu v žertu říká, že když jede do Čech, nakupuje tam balkánský sýr, který pod tímto názvem zde, v Srbsku, není znám: *„Nahoru nastrouhat tvrdý sýr – tomu říkají šopská, v Čechách jsme hledali tvrdej sýr – balkánskej, tady nemáme na balkánskej sýr ani recept.“* V Srbsku se nejčastěji používá sýr feta.

Češi si v srbském Banátu zvykli na rozmanitou přípravu různých druhů paprik. Největší je červená paprika zvaná „roga“ nebo také, jak říká paní Fína, „srbjanská paprika“, vypadá jako velký roh, nejčastěji se z ní pečou tzv. paprikové řízky, koření se, případně dává do salátů. Žlutá paprika, babura, se nejčastěji plní různou kořeněnou směsí, např. s rýží a také se nechává péci. Kulaté červené papriky podobné rajčatům už se moc nepěstují, ljuta je menší, tenká a dlouhá paprika, bývá velice pálivá. Specialita z vařených, loupaných paprik je ajvar, je to kořeněná hustá omáčka vhodná k mnoha pokrmům, která se po výrobě uchová v chladu. Přidat se k paprikám mohou i rajčata, ale to není v tradici výroby pokrmu.

Na Vánoce se připravuje tzv. „vínová polévka“, což by se dalo vysvětlit jako obdoba českého svařeného vína. Víno určené ke svaření se dá do kastrolku, může se naředit, když je skoro vařící přidají se vaječné žloutky rozmíchané s cukrem a nechá se to spolu prohřát.

Celovesnické kulinářské akce

Zajímavým fenoménem, který se týká zpracování vypěstovaných plodin je, že poslední dobou ve zdejší, srbské oblasti Banátu, mnoho vesnic a městeček pořádá akce, jež by se daly nazvat jako soutěž ve vaření. Jedná se o to, že každá ves si vymyslí pokrm, který se bude připravovat, sezve místní i známé z okolí a od rána se začíná na určeném veřejném prostranství s přípravou. Někdy po poledni nastoupí degustace odborníků, zvolí se vítězové a pak se už jenom pokračuje v konzumaci a ochutnávání třeba až do večera. Jednu z těchto akcí se mi povedlo absolvovat, dokonce jsme se i zúčastnili při vaření rybí čorby (polévka) v Bele Crkvi. Soutěže se účastní čeští i srbští kuchaři a kulináři, panuje uvolněná atmosféra, popíjí se alkohol, soutěživou náladu byste těžko hledali, když už, tak spíše v žertovném duchu. Vítězem se nakonec stal český tým z Kruščice.

Mimo Belu Crkvu podobné akce pořádá také Červená Crkva, kde se vaří tzv. fazula – pokrm podobný husté fazolové polévce či guláši. Úplně první byla kobasicijada v Turiji, kde vytvořili 2000 metrů dlouhou masovou jitrnici. V Kačerevě se dělá slaninijada, což je příprava špeku, kterou opět hodnotí odborná komise. V Kajdamě pekli palačinku z 2000 vajec. České Selo zve na událost zvanou paprikašijada. Pan Jaroslav říká, že s tím začali, aby se něco dělo. Kruščice si ještě musí svoji gurmánskou doménu určit a co nevidět by se také ráda zapojila. „V Kruščici se ještě neví, co bude.“ Tyto události se začaly organizovat přibližně před třemi lety, jejich tradice je tedy zatím kratičká a zdá se, že iniciativa pocházela nejspíše od Srbů z první vsi – Turije, ve vesnicích smíšených se na organizaci, každopádně však minimálně na účasti, podílejí i Češi.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo popsat rodinné hospodářství Čechů, kteří žijí v Kruščici a skrze to postihnout a ukázat kulturně antropologické jevy, kterými jsou akulturace a přejímání prvků mezi Čechy a Srby, což se ve výše podrobněji popsané situaci nabízí.

Zásadním konstatováním je, že Češi a Srbové v Kruščici žijí bez vzájemných konfliktů nebo záměrného vymezování se jedné skupiny vůči druhé. Právě kvůli tomuto faktu se dá předpokládat, že pokud bude tendence k asimilaci Čechů mezi Srby, nebude nucená, a tedy nebude přistěhovalcům způsobovat pocity ohrožení a nutit je tak k obranné izolaci v rámci vlastní kultury, když nebudou cítit nevoli přijímat zaběhlé řady Srbů. Asimilace českých elementů, zvyků a procesů v rámci udržování rodinného hospodářství byla a je tedy motivována především potřebou co nejlépe vycházet s místními podmínkami. Protože Srbové žijí v daných podmínkách déle, logicky si osvojili určitý přístup a pokud přijímali přistěhovalce bez zášti, či spíše, jak se píše, dokonce s velkou ochotou, poskytl příchozím rady ohledně toho, co pěstovat, jak zařídit stavení, jaký chovat dobytek atd...

Nacházím tedy mnoho prvků, které jsou společné vedení jak českého, tak srbského rodinného hospodářství v Kruščici.

Statek Srbů i Čechů je složen stejně – štít či bok domku do ulice, v těsné blízkosti okolních obytných budov. Dveře vedou na dvůr a za dvorkem se nachází menší zahrada. Stejně u obou etnik je i udržování zvyku dvougeneračního soužití, kdy rodiče odchází na vejminek a k jejich synovi se přistěhuje nevěsta.

Často se jedná o elementy podmíněné přírodními podmínkami – oba dva národy pěstují na poli především kukuřici, pšenici a slunečnici, protože se těmito plodinám ve zdejší krajině daří. V sadech slívy, broskve, švestky a jabloně. Chovají stejný dobytek, tradicí u Srbů i Čechů je chov prasat.

Konají se zabijačky, nutno podotknout, že zabijačky se v detailech liší třeba i u nás, ale zde, v Kruščici, lze vyzvednout fakt, že dvě české rodiny se shodly na tom, že Srbové začali vyrábět jelita po českém způsobu, Češi ale zase převzali jejich název a říkají jim „budíky“. Jinak se tento hospodářský svátek u obou liší v průběhu

a připravovaných pokrmech – Srbové nevaří polévku a škvarkové koláče, ráno nepijí kafe.

Organizace Zadrugy Kruščice, která se stará o svoz a prodej toho, co bylo vypěstováno na poli, je bezproblémově držena v chodu díky Čechům i Srbům, kteří se starají o provoz. Sedláci, kteří za socialismu odevzdali půdu, nyní společně bojují o její návrat, situace je ale nelehká. Společný pro oba národy je také dopad nynější snahy Srbska o vstup do EU, jedná se o úpadek chovu dobytka, zprísněné podmínky pro výrobu sýrů a uchovávání mléka. Všechny tyto předpisy vedou k všeobecnému poklesu produkce malých vesnických statkářů a upouštění od tradičního způsobu života v srbské banátské krajině, přesto se místní vyjadřují, že do EU chtějí, ač z poklesu možností rodinného hospodářství nadšení tolik nejsou.

Jakožto katolické a pravoslavné vyznání se navzájem obohacují o příležitosti účastnit se obřadů a společenských akcí spojených s děkováním za úrodu. Češi se účastní srbského svěcení vína na sv. Valentýna – 14. 2. na vrchu sv. Urbana, oba dva národy slaví dohromady dožínky i Svatodušní svátky, které mají původ v katolické církvi.

Kuchyně českých přistěhovalců byla doplněna o místní speciality – sarma, podvarak, nakládání celé hlávky zelí, pečení dobytka v celku, různé zpracování paprik – ale to nezabránilo udržení si některých typických českých pokrmů – ovocné knedlíky, škubánky, nudle s mákem, šunkofleky, o něž se zase obohatila srbská kuchyně, přišla-li s nimi do styku například díky přivdání se do české rodiny. Češi nemuseli tyto recepty opustit díky dostupnosti surovin. Naopak, ve velké míře se upustilo se od pečení českého chleba a mnoho krajanů si zvyklo na pečivo z bílé mouky. Setkáváme se s podobnými recepty, jako v případě naší nádivky a místní džiberici.

Češi v celém srbském Banátu jsou velice schopnými, a především nadšenými, včelaři.

Krajané se zapojují i do místního mysliveckého spolku a absolvují srbské pasování na myslivce či lovce.

Podílí se na organizaci a průběhu nového kulinářského fenoménu – vesnické soutěže o nejprovedenější uvaření konkrétního pokrmu, avšak v Kruščici tato společenská akce teprve započne.

Výzkum provedený ve vesnici Kruščice v srbském Banátu sice nevybádal mnoho výrazných rozdílů v tom, jak Češi a Srbové vedou své domácí hospodářství, přesto přináší aktuální informace o tamním životě.

Výrazné rozdíly se neukázaly možná proto, že způsob vedení českého a srbského hospodářství nebyl v době příchodu Čechů v 19. století natolik odlišný a specifický, aby měli přistěhovalci tendenci a potřebu v banátských podmínkách udržovat pouze svůj způsob obživy. Po příchodu a sžívání se s původním obyvatelstvem se tedy naučili, jak probíhá péče o dům a o pozemky v místních podmínkách.

Práce však podle mého mínění není v tématu vyčerpávající. Přestože jsem v lokalitě celkově strávila měsíc času, nevylučuji, že za delšího nepřetržitého pobytu a ještě intenzivnějšího začlenění se mezi obyvatele, by bylo možné poznatky prohloubit a lépe systematizovat. Myslím si, že počet respondentů byl dostačující, a že to byli lidé, kteří měli hodně co říci ke zkoumané problematice. Kdybych však ovládala srbštinu, mohla jsem práci obohatit i o více postřehů ze srbské strany.

Delší pobyt jsem si jako studující nemohla dovolit po časové i finanční stránce. V Kruščici i dalších vesnicích s českou menšinou se nabízí další zajímavá témata k popsání: např. podoba českého jazyka, směřování mladé české generace, ...

POUŽITÁ LITERATURA

BERANOVÁ, M. - KUBAČÁK, A. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4.

BURKE, P. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. 1.vyd. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-638-6.

COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-385-4.

EAGLETON, T. *Idea Kultury*. 1. vyd. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-026-0.

ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-74-19-053-7.

HAUKANES, H. *Velká dramata – obyčejné životy: Postkomunistické zkušenosti českého venkova*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-26-1.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HORYNOVÁ, A. - MACEK, J. - VODÁKOVÁ, J. *Obecná rostlinná výroba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. (ISBN nevedeno)

JECH, J. - SECKÁ, M. - SCHEUFLER, V. - SKALNÍKOVÁ, O. *České vesnice v rumunském Banátě*. 1. vyd. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992. ISBN 80-85010-36-4.

KLVAČ, P. - BUČEK, A. - LACINA, J. *Příroda a krajina v okolí Svaté Heleny*. 1. vyd. Drnovice: Občanské sdružení Drnka, 2011. ISBN 978-80-904591-1-3.

KRAČMÁŘ, J. *Tak u nás bývalo*. 1. vyd. Olomouc: Danal, 2004. ISBN 80-85-973-97-9.

LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.

PELIKÁN, J. – HAVLÍKOVÁ, L. – CHROBÁK, T. – RYCHLÍK, J. – TEJCHMAN, M. VOJTĚCHOVSKÝ, O. *Dějiny Srbska*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-...-.581

SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-019-3.

ŠOLTÉS, P. Stereotypy o uhorských Slovanoch v uhorských a nemeckých cestopisoch a tzv. štatistikách na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia. In: HRODEK, D. *Slovanství ve středoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. ISBN 880-7277-272-4.

ŠTĚPÁNEK, V. Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku In: HLADKÝ, L. (eds.). *Od Moravy k Moravě: Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005, s. 73-99. ISBN 80-864-8818-7.

ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina: Češi v srbském Banátě In: *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou horou*. 1. vyd. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2004. s. 33 – 37. ISBN 80-239-4020-1.

ŠVAŘÍČEK, R. - ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

UHEREK, Z. – VALÁŠKOVÁ, N. – KUŽEL, S. – DYMEŠ, P. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav, Akademie věd České republiky, 2003. ISBN 80-85010-45-3.

UTĚŠENÝ, S. O posrbšťování kruščické češtiny v jugoslávském Banátě. *Naše řeč*. 1970, roč. 53, č. 3, s. 139-145.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Myslivost. *Myslivost* [online]. 2009 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z:
<http://www.myslivost.cz/Home.aspx>

PRAMENY

Pamětní kniha Kruščice

Nahrávané rozhovory s: paní Milicou, panem Karlem, panem Jaroslavem, paní Annou